

รับเนื้อสัตว์ ขณะเชิญเจ้าแม่จะต้องจุดรูป 9 ดอก เพื่อเชิญพระอินทร์ พระพรหมด้วย สามารถถาม
เรื่องที่เรายากรู้ เรื่องดวง คู่ครอง หรือเรื่องอะไรก็ได้ รวมถึงการสะเดาะเคราะห์ ซึ่งจะต้องถวายขัน
ตั้งเป็นเงิน 39 บาท

การบนเลื่อนชั้น บนเวลาที่เจ้าแม่ไม่เข้าร่าง ค่าครูชั้นละ 12 บาท 1 ชั้น

การเรียกขวัญ เรียกในตอนที่เจ้าแม่ไม่เข้าร่างซึ่งจะต้องใช้ ไช้ไก่ต้ม 1 ฟอง ปังจ๊วย
แล้วแต่จะถวาย

การแกว่งผ้า จะแกว่งดูว่าอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยโดยการเชิญเจ้าแม่
มาสถิตที่ผ้า ซึ่งจะต้องใช้พลู 4 เรียง หมาก 4 คำ ค่าขันเท่าไรก็ได้ นำขึ้นหิ้งถวายเจ้าแม่ เมื่อเจ้าแม่
เข้ามาสถิตในผ้า จะเห็นได้ชัดเจนว่าผ้าจะแกว่งไกวเองโดยที่ไม่มีมือไม่ได้เกิดการขยับ แล้วนางอารีก็จะ
ถามว่า “ภูตผีนใดที่มาสถิตในผ้านี้” ถ้าตกถูกผ้าก็จะหยุดแกว่ง

ผู้ที่มาเข้ารับการรักษา สามารถทำได้ทุกเพศทุกวัย และมาได้เรื่อยๆ บางครั้งถ้าผู้
ป่วยมาไม่ได้ญาติผู้ป่วยก็จะมารับร่างทรงที่บ้าน

การสืบทอด แล้วแต่เจ้าแม่จะเลือกเอง ตอนนี้เจ้าแม่จะอยู่กับนางอารีจนกว่านางอารี
จะเสียชีวิต

12. หลวงพ่อเสาร์ กตสโร อายุ 81 ปี ที่อยู่ วัดร่องเสือ หมู่ที่ 10 ตำบล ชัยชุมพล

ภูมิปัญญา หมอสมุนไพร (ได้มาจากสมัยที่ท่านได้เป็นภิกษุใหม่ๆ และยามที่ท่านไม่
สบายมีผู้ปรุงยามาให้ท่าน)

การได้มาซึ่งภูมิปัญญาได้รับมาจากตั้งแต่สมัยที่ท่านเคยบวชอยู่มิคนบอก และมีคน
ให้มาเป็นทานเวลาที่ท่านไม่สบาย

กระบวนการรักษา นำสมุนไพรมาตากแห้ง แล้วบดรวมกัน แล้วปั้นเป็นยาลูกกลอน
นำสมุนไพรมาต้มคั้นน้ำ แนะนำวิธีการใช้ยาสมุนไพรต่างๆ ให้กับคนที่มาปรึกษา การให้ยา
สมุนไพรแต่ละครั้งกับชาวบ้าน หลวงพ่อจะไม่คิดเงิน

ผู้ที่เข้ารับการรักษา เป็นคนในหมู่บ้านซึ่งก็จะมาขอยาสมุนไพรจากหลวงพ่อบน
ประจำ

การสืบทอดภูมิปัญญา

ใครอยากได้ความรู้และมีความสนใจ ก็จะแนะนำให้

อาจมีการทำเป็นหนังสือรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรโดยตรงเพื่อให้คนรุ่นหลัง
ได้รู้จักสมุนไพรเพราะสมุนไพรบางตัวก็ไม่มีใครรู้จัก จึงทำให้ผู้ที่ไม่รู้จักคิดว่าเป็นวัชพืช หรือพืชที่
ไม่มีค่า ที่สำคัญคือหลวงพ่อก็ไม่สามารถเขียนหนังสือได้ จึงไม่มีเป็นลายลักษณ์อักษรให้ผู้อื่นอ่าน

13. เจ้าอาวาสวัดร่องเสือ่ว ที่อยู่ วัดร่องเสือ่ว หมู่ที่ 10 ตำบล ชัยภูมิพล

ภูมิปัญญา สะเคาะเคราะห์ คูดวง อาบน้ำมนต์ ผูกดวง

การได้มาซึ่งภูมิปัญญา ได้มาจาก ปู่ย่า ตายาย ตั้งแต่สมัยยังเป็นฆราวาสเป็นผู้สอนให้ และท่านได้ความรู้จากตำราหลวงปู่บุญ

กระบวนการรักษา

ดอกไม้ รูป 8 ดอก เขียน 8 เล่ม หมาก พลู อย่างละ 4 คำ ค่ายกครูแล้วแต่จะถวายถ้าจะผูกดวงจะต้องบอกวัน เดือน ปี ที่เกิด แล้วเจ้าอาวาสจะดูให้

การอาบน้ำมนต์ เมื่อผูกดวงแล้วก็จะรู้ว่าต้องเคราะห์อะไร หลวงพ่อจะอาบน้ำมนต์ให้โดยจะจดชื่ออายุ ใส่ในน้ำมันที่อาบให้กับผู้ป่วย การอาบน้ำมนต์จะอาบได้ทั้งชายและหญิง

การผูกดวงชะตา จะดูเวลาเกิด เวลาตกฟาก และเขียนวัน เดือน ปี เกิด และชื่อของคนสองคนที่จะผูกดวงชะตากัน

ผู้ที่เข้ามารับการรักษา เป็นคนในหมู่บ้าน

การสืบทอด ผู้ที่จะมาสืบทอดคาถาอาบน้ำมนต์จะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น

14. นายเวียน ใจมา อายุ 73 ปี อยู่บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 10 ตำบล ชัยภูมิพล

ภูมิปัญญา เป่าตาแดง

การได้มาซึ่งภูมิปัญญา ญาติพี่น้อง,ปู่

กระบวนการรักษา ผู้ที่จะมารับการรักษาต้องนำค่ายกครูมาโดยการใส่ไว้ในขันที่มีดอกไม้ก็ดอกก็ได้ รูป 3 ดอก โดยค่ายกครูจะให้เท่าไรก็ได้ แล้วแต่ผู้มารับการรักษาจะใส่ให้ แล้วนายเวียนก็จะเริ่มทำพิธีการรักษาโดยท่องคาถาแล้วเป่าไปที่บริเวณที่เจ็บหรือตาแดง ส่วนใหญ่จะใช้เวลาในการรักษาโดยการมาให้นายเวียนเป่าประมาณ 3 ครั้ง

ผู้ที่มาเข้ารับการรักษา สามารถทำได้ทุกเพศทุกวัย และมาได้เรื่อยๆ ไม่ได้ขาด เมื่อเป็นตาแดงหรือถูกหมากัดส่วนใหญ่จะไปหาหมอที่โรงพยาบาลก่อน แต่ไม่บางครั้งถ้าผู้ป่วยมาไม่ได้ญาติผู้ป่วยก็จะมารับร่ำทรงที่บ้าน

การสืบทอดใครอยากได้คาถาก็จะสอนให้ผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ โดยต้องนำค่ายกครูขอคาถา (บูชา) มา 39 บาท พร้อมด้วยเหล้า 1 ขวด ดอกไม้ก็ดอกก็ได้ แต่ใช้รูป 3 ดอก

15. นางเมือง ยศตาม อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 9/5 หมู่ที่ 10 ตำบลชัยภูมิพล

ภูมิปัญญา เป่าฝี คางทูม

การได้มาซึ่งภูมิปัญญา ผู้เป็นปู่เป็นผู้ถ่ายทอดให้

กระบวนการรักษาผู้ที่มาทำการรักษาต้องนำห่อหุ้มมาก ซึ่งประกอบด้วยหุ้ม 4 คำ พลุ 4 จีบ และเงินค่ายกครู 10-20 บาทและดอกไม้ รูป เทียน อย่างละ 3 จากนั้นผู้รักษาก็จะท่องคาถา แล้วเป่าไปที่ผีหรือคางทูม แล้วจึงนำปูนขาวใส่ลงไปในใบตองแห้งแล้วเกลี่ยปูนให้ทั่วใบตองแห้ง แล้วนำใบตองแห้งทาปูนมาเช็ดบริเวณที่เป็นผีหรือคางทูม มาให้หมอทำพิธีประมาณ 3 ครั้ง

ผู้เข้ารับการรักษา ทุกเพศ ทุกวัย

การสืบทอด หวังจะให้ลูกหลานสืบทอดต่อไป

16. นางพา กามินทร์ อายุ 47 ปี อยู่บ้านเลขที่ 37/4 หมู่ที่ 10 ตำบล ชัยชุมพล

ภูมิปัญญา นวดแผนโบราณ จับเส้น

การได้มาซึ่งภูมิปัญญา ได้รับมาจากคนที่ทำงานอยู่บ้านผู้ว่าโดยการนั่งดู ครูพักลักจำ และได้มาจากการอ่านตำราและหัดทำตามตำราแล้ว ได้ทดลองนวดตามที่ได้เรียนรู้อา ปรากว่าคนไข้ที่มาให้รักษาหายป่วยเป็นปกติ

กระบวนการรักษา

ผู้รักษามองต้องเสียค่ายกครูเท่าไรก็ได้แล้วแต่จะให้ ก่อนทำการนวดผู้รักษาก็อธิษฐานถึง “หลวงปู่ชิวโกมารทิต” แล้วจึงลงมือทำการนวด

ผู้ที่มารับการนวด ทุกเพศ ทุกวัย ที่ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ หรือป่วยเป็นอัมพาต

การสืบทอด ใครก็ได้ที่สนใจ แต่จะต้องมีค่ายกครู 3,000 บาท ส่วนคนที่ไม่มีความรู้ หักหน้าครอบครัวจะสอนให้ โดยคิดค่ายกครูแค่ 99 บาท ส่วนใหญ่ผู้ที่มาฝึกจะเป็นคนที่ไม่มีความรู้และผู้ที่ไม่สนใจ นอกจากค่ายกครูแล้วก็ต้องนำดอกไม้ขาว 5 ดอก รูป 5 ดอก เทียน 5 เล่ม เพื่อเป็นการบูชาครู

17. นายเลิศ อ่อนจันทร์ 127/1 หมู่ 6 บ้านชำป่าห้วย ต.ชัยชุมพล

ภูมิปัญญา หมอเป่า

การได้มาซึ่งภูมิปัญญา ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ คือ ตา (นายสา คำแก้ว) ถ่ายทอดให้พ่อ (นายชก ใจคา) และพ่อก็ได้ถ่ายทอดให้ลุงเลิศอีกที รับมาเมื่ออายุ 27 – 28 ปี (พ.ศ.2515) เมื่อพ่อแก่เฒ่าก็ทำพิธียกครูให้และมอบตำราวิชาต่าง ๆ มาศึกษา ท่องจำให้ขึ้นใจซึ่งการรับมานี้ต้องนำสิ่งของต่อไปนี้ เรียกว่า “ขันรับ” ประกอบด้วย บายศรี รูป 1 ดอก เทียน 9 เล่ม ดอกไม้ เครื่องเช่น เช่น ไก่ หมู

กระบวนการรักษา ดูตามลักษณะอาการและโรคที่เป็น พิจารณาว่าโรคที่เป็นหากส่งไปรักษากับโรงพยาบาลได้ก็ส่งไปโรงพยาบาล เช่น ไข้มาลาเรีย โรคฉี่หนู เป็นต้น คนป่วยจะนำสิ่งของที่จะมารักษา คือ รูป 1 แถบ เทียนน้ำมัน 1 เล่ม และขันข้าว โดยในการเป็นโรค

แต่ละโรคค่าที่ไถ่ในขันจะต่างกัน เช่น การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา จะเป็น 12 บาท ถูของ(คุณไสย) 75 บาท และในขันข้าว จะประกอบด้วย รูป 9 ดอก เทียน 1 หมา 4 พลุ 4 เหล้าขาว 1 ขวด ด้ายขาว-ด้ายแดง อย่างละ 3 รอบ ข้าวสาร 1 หีบ ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง จากนั้นทำพิธีและรักษา

การสืบทอด ต้องมีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป เพราะ มีความเป็นผู้ใหญ่ มีสติจะดีพอ (ในกรณีที่ป็นญาติพี่น้อง) หากเป็นคนนอกมาขอก็ให้ แต่ต้องคุนึสย มีหลักการ ขันติ อดทน ถ้าไม่มีใครสืบทอดก็จะนำไปบวช คือเก็บเอาไปไว้ที่วัด เพราะนายเลิศเชื่อว่า ถ้าไม่ทำหรือเก็บไว้ที่บ้านคนในบ้านจะถูกรบกวน

18. นายบุญนาค การุณประชา บ้านเลขที่ 147 หมู่ 6 บ้านจำป่าหวาย ต.ชัยชุมพล

ภูมิปัญญา หมอเป่า

การได้รับมาซึ่งภูมิปัญญา สืบทอดมาจากพ่อ โดยสืบทอดได้เฉพาะผู้ชาย ต้องมีการเลี้ยงครูทุกปี โดยมี เหล้า 1 ขวด หัวหมู 1 หัว ขนมหาว-แดง รูป 8 เทียน 8 ดอกไม้ขาว-แดง ฝ้ายขาว ฝ้ายแดง เงิน 12 บาท

กระบวนการรักษา ผู้ป่วยต้องมีห่อหมาก เอาใบตอง พลุ 16 ใบ หมา 16 ก้อน มาขึ้นหิ้งครูบาอาจารย์จากนั้นก็ปิดเป่า ส่วนคนที่ถูกงูกัดต้องทำพิธีนอกบ้าน ถ้าเข้าในบ้านโรคจะเวียนอยู่ในบ้าน ผู้ป่วยจะไม่หาย แต่โรคอื่นรักษาในบ้านได้

ถ้ารักษาหายต้องมีไก่ปิ้ง 1 ตัว เหล้า 1 ขวด

การรักษาเมื่อโดนงูกัด ต้องมีตัวยา 3 อย่างประกอบด้วย 1) รากม้วนไก่ 2) รากผักหวานบ้าน 3) รากไมยราพ นำมาต้มให้เหลือ 1 แก้ว ดื่มเสร็จคว่ำหม้อต้ม กินครั้งเดียว

การสืบทอด สืบทอดได้เฉพาะผู้ชาย อายุ ตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป เป็นคนนอกก็ได้ มีความอดทน ใจหนักแน่น มุ่งมั่น สร้ทธาจริง ๆ มีตำราหลากหลายชนิด ต้องมีขันรับครู เหล้าขาว 1 ขวด หมา 16 ก้อน พลุ 16 ใบ ฝ้ายขาว-แดง ดอกไม้ขาว-แดง 3-4 ดอก

ปัจจุบันหลานเขยกำลังสืบทอด

19. นางเยียน (เต่า) กรมธนา บ้านเลขที่ 126 หมู่ 6 บ้านจำป่าหวาย ต.ชัยชุมพล

ภูมิปัญญา หมอแกว่งผ้า

การได้มาซึ่งภูมิปัญญาสืบรพบุรุษอาศัยร่างทรงให้มาถือกนางเยียนเป็นผู้สืบทอด แล้วจากนั้นแกก็ทำตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ในวันออกพรรษา เข้าพรรษา และวันมหาสงกรานต์ จะต้องเลี้ยงครูทุกปี ซึ่งประกอบด้วยสิ่งของเครื่องเช่น ดังนี้ ดอกไม้ รูป เทียน บายศรี พวงมาลัย หมาพลุ ถ้าไม่ทำจะเจ็บป่วย

กระบวนการรักษา ผู้ป่วยต้องมีขันตั้ง ในต้องมี ดอกไม้ขาว 3 ดอก รูป 3 ดอก
หมาก 2 กำ เทียน 3 เล่ม พลุ 3 ใบ เงิน 12 บาท และข้าวเปลือก พอได้ขันจากนั้นก็อธิษฐาน
เชิญเทพเชิญอินทร์ลงมา ส่วนผ้าที่ใช้ทำพิธีจะมีข้าวเปลือก ใบพลู หมาก ห่อรวมกันเอาไว้
เอาหมาก พลุ ดอกไม้ รูป เทียนอีกส่วนขึ้นหิ้งพระ ตอนพนมมืออธิษฐานให้เอาผ้าขึ้นมาด้วย
จากนั้นก็ทายทักว่าผีที่ไหนมาทำให้เจ็บป่วย ถ้าทายถูกผ้าก็จะหยุดแกว่ง ถ้าทายผิดผ้าจะแกว่งไป
เรื่อย ๆ พอเสร็จก็เชิญอินทร์เชิญเทพขึ้นไป แล้วบอกคนป่วยให้ไปแก้โดยการนำสิ่งของเครื่องเซ่น
ไปถวายตามที่ผีต้องการ เมื่อคนป่วยปฏิบัติตามก็จะหายเป็นปกติ

การสืบทอด คนที่สืบทอดจะมีลักษณะที่เจ็บป่วยบ่อย ๆ ชายหรือหญิงก็ได้ แต่ต้อง
เป็นลูกหลาน ตอนนี้มีคนสืบทอดแล้วชื่อ นายทร กรมธนา ซึ่งเป็นลูกชาย อาศัยอยู่ที่บ้านทุ่งเสถียม

20. นายสังวาลย์ เจริญสุข บ้านเลขที่ 117 หมู่ 6 บ้านจำปาหวาย ต.ชัยชุมพล

ภูมิปัญญา หมอเป่า

การได้มาซึ่งภูมิปัญญา ได้รับการสืบทอดมาจากพ่อ พ่อได้มาจากเพชรบูรณ์
พ่อยกให้สืบทอด เริ่มทำการเป่าเมื่อตอนอายุ 23 ปี สืบได้เฉพาะผู้ชาย ไม่มีการเลี้ยงครู และผีก็
ไม่มารบกวนคนในบ้าน

กระบวนการรักษา ผู้ป่วยต้องมีขันตั้ง รูป 3 ดอก ดอกไม้ 3 ดอก เงิน 1 สลึง
เมื่อผู้ป่วยมาถึงก็จะดูอาการและสังเกตเหตุการณ์ จากนั้นขึ้นขัน ทำนายดูเหตุการณ์ ถ้าอาการเริ่มดี
ขึ้นก็ไม่จำเป็นต้องขึ้นขันอีก ถ้าโรคร้ายแรงขึ้นเงินจะเปลี่ยนจาก 1 สลึงมาเป็น 6 บาท ถ้าหาย
แล้วผู้ป่วยมักจะมาสมนาคุณเองโดยไม่มีการเรียกร้อง

การสืบทอด ปัจจุบันกำนันรวย บ้านดงคำเป็นผู้สืบทอด โดยผู้ที่สืบทอดจะ
ต้องมีขันตั้ง เงิน 12 บาท รูป 3 ดอก ดอกไม้ 3 ดอก เหล้าขาว 1 ขวด จากนั้นก็บอกครูว่ามี
คนสืบทอดจากตนเองไปแล้ว

21. นายจัน สีดี้

ภูมิปัญญา หมอเป่าน้ำมัน

การได้มาซึ่งภูมิปัญญา ได้รับมาจากพ่อซึ่งเป็นหมอยา เริ่มเป็นหมอน้ำมันตั้งแต่
อายุ 25 ปี

กระบวนการรักษา ผู้ป่วยต้องนำห่อหมากมาตั้งขัน ประกอบด้วย หมากพลู 4 เรียง
หมาก 4 ก้อน รูป 8 ดอก (4 คู่) เงิน 49 บาท (กรณี อาบน้ำมนต์ เป่าสะเดาะเคราะห์) ถ้าเป็นขันใหญ่
ใช้เงิน 59 บาท (กรณี รักษาทุกวันโดย ผู้ป่วยจะนำขันน้ำมันไปอาบที่บ้านจนกระทั่งหายดีผู้ป่วย
จะนำขันน้ำมันมาคืนพร้อมเงินสมนาคุณ) จากนั้นเป่าคาถาลงในน้ำซึ่งในน้ำจะมีส้มป่อย มะกรูด

ทำการเป่าคาถาคือตั้งนะโม 3 จบแล้วท่องคาถา โดยมีคาถาดังนี้ “นะโมะยะ คาถาอะ อมสัวหาย โมเนเร็ว มาบัดนี้ โสทาอะ อุดคารายะ วิตัง อังตังราย อมอุดตารัง อังคาราย จางร้อยแปดพาสาณ ชูนะโมสะแลง ชูนะโมเป็นตัวเป็นดิน ไออะโกมาร พระพุทธเจ้าเป็นอาจารย์ เป็นนิจ พร้อมด้วยลูกศิษย์ทั้งหลาย ผีกำแปง ผีละสาข ทางหัวหน้า ทางหัวแหล่ พุทชังกัสสามิ ธรรมมังกัสสามิ สังฆังกัสสามิ อิติปิโสพระคะวา อมสัวหาย อะจะถอดจะชายขอหื้อหาย ” จากนั้นก็เอาใบหนาด ใบมะขมาปัดออก (กรณีคนโดนของ)

การสืบทอด ต้องทำขันครุ ใครสืบทอดก็ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นลูกหลาน มีคนมาสืบทอดหลายคน แต่ไม่จดจำจึงไม่สำเร็จ โดยลุงจะมีตำรา ถ้าใครต้องการก็ให้มาจดเอา โดยตำราจะเป็นภาษาพื้นเมือง ผู้สืบทอดต้องเป็นผู้ชายห้ามเป็นผู้หญิง คนที่ต้องการสืบทอดนั้นต้อง ตั้งใจและขยัน

22.ลุงเที่ยง มีแสน อายุ 77 ปี หมู่ 1 บ้านน้ำใส

ภูมิปัญญา หมอสมุนไพร

กระบวนการรักษา ประชุมเกี่ยวกับบำรุงเลือดเป็นยาต้ม แต่ปัจจุบันนี้ได้เลิกทำแล้ว เนื่องจากตัวยาที่สำคัญหายาก เพราะต้องไปหาในป่าลึก ประกอบกับอายุมากแล้ว

23.ป้าแก้ว ทิตีบ อายุ 65 ปี อยู่บ้านเลขที่ 26 ม.1 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

ภูมิปัญญา หมอสมุนไพร

กระบวนการรักษา ป้าแก้วจะเก็บพวกยาต้น ซึ่งสืบทอดมาจากสามีที่ในอดีตเป็นหมอน้ำมนต์มีการรักษาคนไข้ด้วยคาถาอาคมประกอบกับสมุนไพร และเก็บยาต้มขายให้กับคนไข้คือ

- ยาเลือดขนานใหญ่	ราคา 30 บาท
- ยาแก้ริดสีดวง คันตา คันจมูก	ราคา 20 บาท
- ยาแก้ระดูประทับใจ	ราคา 20 บาท
- ยาเลือดอยู่ไฟ	ราคา 20 บาท
- ยาลม แก้ลมร้อยแปด (ยาผง)	ห่อละ 5 บาท
- ยาแก้เมา (ยาเม็ด)	ถุงละ 5 บาท

จากการสัมภาษณ์ ป้าแก้ว ถึงผลที่ได้จากการรักษาด้วยยาสมุนไพร ได้ข้อมูลว่าเคยมีคนไข้ที่เป็นไข้ทับระดูแล้วไปรักษาที่โรงพยาบาล โดยที่แพทย์ฉีดยาให้จากนั้นไม่นานคนไข้ก็เสียชีวิต และต่อมาเมื่อมีคนที่เป็นไข้ทับระดูจึงไม่มีใครไปหาหมอที่โรงพยาบาลแต่จะมารักษากับ

ป้าแก้วโดยจะซื้อยาต้มมากินแทน จากนั้นไม่เกิน 3 วันอาการของโรคก็จะหายเป็นปกติ โดยคนไข้ที่เคยไปรักษาก็ยังบอกอีกด้วยการรักษาแบบนี้ไม่มีผลข้างเคียงใด ๆ

24. ป้าอิน คำจันทอม อายุ 71 ปี บ้านเลขที่ 18 หมู่ 4 บ้านคุ้ม อำเภอถ้ำเสือ จ.อุตรดิตถ์ เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ โครงการพระราชดำริ

ภูมิปัญญา หมอสมุนไพร

กระบวนการรักษา สอนป้าสมุนไพรบ้านป้าอิน มียาต้มบำรุงเลือด ยาต้มแก้ปวดมดลูก ปวดแหว่ ยาแก้ริดสีดวงทวาร (เป็นเค็ย) ถ้าเป็นกลีบมะเฟืองจะแค่บรรเทา (เป็นยาเม็ดลูกกลอน) ยาผง แก้โรคเหน็บชา ดินเย็น มือเย็น ยาแก้เมา แก้สันนิบาตเลือด แม่เดือนไฟ ยาถมเจริญอาหาร แก้ลมรื้อยแปด

จากการสัมภาษณ์ ป้าอิน ได้ข้อมูลว่าเคยมีคนไข้มาซื้อยากินเองถึงที่บ้าน บางครั้งป้าอินก็เอาไปขายตามตลาดในเมือง และตามหมู่บ้าน ซึ่งก็มีคนซื้อไปกินและได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

25. ป้ากล้วย เพ็ชรเมือง อายุ 64 ปี อยู่บ้านเลขที่ 174/1 หมู่ 5 บ้านนาทะเล

ภูมิปัญญา หมอสมุนไพร

กระบวนการรักษา เป็นผู้ปรุงยาที่เกี่ยวข้องกับการเจริญอาหาร ยาต้มบำรุงเลือด ยาต้มแก้ปวดหลัง ปวดแหว่ และยาถม ซึ่งทำไม่มาก เพราะจะทำคนเดียวและใช้เวลานานกว่าจะเก็บตัวยาครบและตัวยางตัวก็หาค่อนข้างหายาก

จากการสัมภาษณ์ ป้ากล้วย ได้ข้อมูลว่า ป้ากล้วยจะนำยาพวกยาเจริญอาหาร และยาผงแก้ลม ไปขายตามตลาดบ้างแจกให้กับผู้สูงอายุบ้าง และบางครั้งก็มีคนมาขอซื้อที่บ้านโดยไม่ต้องไปขายที่ตลาด ยาที่เป็นที่นิยมของคนไข้มากที่สุดคือยาเจริญอาหาร ป้ากล้วยได้สูตรมาจากสามีที่เป็นหมอน้ำมันดี ใช้คาถาอาคมในการรักษาคนไข้และสมุนไพรควบคู่กันไป ปัจจุบันนี้ยังมีคนป่วยหลายรายที่ยังมาซื้อยาแก้ปวดหลัง ปวดแหว่ไปดื่มกินเอง เพราะได้ยินมาจากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่เคยมาซื้อยาว่ากินแล้วอาการปวดทุเลาลง รู้สึกว่าร่างกายจะกระปรี้กระเปร่าขึ้น

26. ป้าบุญมา เพ็ชรเมือง อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 174/5 หมู่ 5 ต.ชัยภูมิ อ.ถ้ำเสือ จ.อุตรดิตถ์

ภูมิปัญญา หมอสมุนไพร

กระบวนการรักษา เป็นหมอสมุนไพร ประเภทยาต้ม มียาต้มบำรุงเลือด ยาบำรุงเลือด ยาบำรุงร่างกาย (คองเหล้า) ยาต้มแก้เหน็บชา ยาต้มแก้โรคกระเพาะ ยาต้มอยู่ไฟ ยาต้มแก้ปวดมดลูก ทำให้มดลูกเข้าอู่เร็ว (คนอยู่ไฟ)

จากการสัมภาษณ์ ป้านุญา ได้ข้อมูลว่า เคยมีคนใช้รายหนึ่งที่ป่วยเป็นอัมพาต เดินไม่ได้ต้องนอนอยู่กับบ้านไปหาหมอที่โรงพยาบาลรักษาแต่ว่าอาการไม่ดีขึ้นพอได้คำแนะนำจากเพื่อนบ้านให้ไปซื้อยามาต้มกินเอง และให้ไปหาป้านุญาที่นาทะเล พอได้ยามาต้มกินประมาณ 2 อาทิตย์ อาการจึงเริ่มดีขึ้น แขนขา เริ่มมีแรง มีความรู้สึกขึ้นมา และปัจจุบันก็เป็นปีแล้ว ที่กินยาต้มของป้านุญา และสามารถที่จะลุกนั่ง และคลานไปไหนมาไหนได้ แต่ยังเดินไม่ได้เพราะว่าอายุค่อนข้างมากแล้ว

27.ลุงกลืน เพ็ชรแบน อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 148 หมู่ 5 บ้านนาทะเล ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

ภูมิปัญญา หมอสมุนไพร

กระบวนการรักษา เป็นผู้ที่สืบทอดมาจากลุงแสน เพ็ชรแบน ซึ่งเป็นพ่อและมีชื่อเสียงอย่างมากในอดีต ปัจจุบันลุงกลืนเป็นผู้ปรุงยาต้มหลายชนิด และปรุงยาไว้จำหน่ายที่บ้านของตัวเอง ซึ่งลุงกลืนได้สืบทอดต่อด้านการบรรพบุรุษอีกทั้งผ่านการอบรมการใช้สมุนไพรจากสมาคมแพทย์แผนไทยส่วนภูมิภาค และมีใบผู้ประกอบโรคศิลป์ ซึ่งยาที่ลุงกลืนปรุงได้แก่ ยาแก้โรคกระษัย (มุดตะกิด) ยาแก้โรคอัมพาต ยาสามโรค (โรคเลือด, โรคตับ, โรคดีพิการ) ยาแก้ลมเส้น ยาแก้โรคไข้ทับระดู ยาต้มรูกเลือด ยาต้มบำรุงเลือด ยาแก้ริดสีดวง ยาต้มแก้มูกเลือดมะโห้ก ยาแก้เลือดและลม 500 จำพวก ยาเจริญอาหารเป็นยาเม็ดลูกกลอน และชาลมเป็นชาผง จากการสัมภาษณ์ลุงกลืน ได้ทราบข้อมูลตัวอย่างการปรุงยาบางชนิด เช่น

(1) ยาต้มรูกเลือด (ยากระจายเลือด) เป็นยาขับโลหิตที่ตกค้างประจำเดือนมาไม่เป็นปกติ แก้มมา วิงเวียนศีรษะ โดยเฉพาะสตรีและวัยรุ่นที่ผอม ซีด ใบหน้าขาวจาง ด้วยยาที่ใช้ปรุงได้แก่ รากกะชวย 2 ส่วน เป็นส่วนหลัก นอกนั้นอย่างละ 1 ส่วน คือ รากคูณ รากข่อยหยอง ฝักคูณ ใบมดกา ขมิ้นอ้อย ใบไผ่ป่า (ไผ่หนาม) ใบไผ่บ้าน (ไผ่สีสุก) ไผ่บง, หญ้าไซ ใบค้อย ใบกะขาว (ปอ) รากกระทงลาย เมล็ดฝ้าย ไม้ฝางเสน สารส้ม สุนทเทศ ดอกคำฝอย ยาเข้าเย็น

(2) ยาต้มแก้โรคโลหิตพิการ เป็นยาแก้เลือดพิการ ร้อนเท้าร้อนมือเป็นเหน็บชา แก้เป็ลย ด้วยยาที่ใช้ปรุงได้แก่ บอระเพ็ด ชาดาแดง เม็ดผักกาดจ้อน ลูกมะแว้ง ลูกกะดอม ไพล กระชาย จันทร์ทั้งสอง (จันทร์ขาว, จันทร์แดง) จันทนา รากทนต์ (เป็ล้า) รากแฝกหอม เปลือกโมกใหญ่ รากขั้ดมอน แห้วหมู ชะพลู สะค้าน รากจุกโลหิณี (อบเชยไทย) กรุงเขมา ลูกสมอทั้งสาม (สมอไทย, สมอเทศ, พืเพก (ต้นแห่น)) กฤษณา กล้าผัก ชะรุค ขอนดอก อบเชย เกสรทั้ง 5 (ดอกพิกุล, ดอกบุนนาค, ดอกสาระปี, เกสรบัวหลวง, ดอกมะลิ) แก่นปรี แก่นมะหาก แก่นขี้เหล็ก แก่นประดู่ แก่นคูณ แก่นขนุน แก่นแสมสาร ฝาง กำลังวัวเถลิง แก่นส้ม โคนไม้รวก โคนไม้บง โคนไผ่ป่าโคนตาล ฝักตำโรง หญ้ากล่อน (หญ้าเจ้าชู้) ไขคทะสุน (กาบิหนี) ยาเข้าเย็น

(3) ยาต้มบำรุงเลือด เป็นยาชนิดคั้นน้ำกินสำหรับสตรีที่มีผิวพรรณช้ำซีด ใบหน้ามีรอยจุดต่างด่าง และเป็นสิ่วฝ้าพุพอง น้ำเหลืองเสีย เลือดน้อย ประจำเดือนไม่มาตามกำหนด เวลาก่อนหรือหลังประจำเดือนมาให้มีอาการครั่นเนื้อครั่นตัว หรือไข้ทับระดู ระดูทับไข้ ปวดหัว ปวดท้อง บางทีประจำเดือนเว้นเดือนหรือขัดขังและมากระปรัดกระปรอย และมีสีดำเหม็นเน่า และเป็นก้อน บางครั้งจุกเสียด แน่นท้องอืดเพื่อ เป็นยาฟอกเลือดร้าย (เสีย) ให้ดีขึ้น เหมาะสำหรับสตรีวัยหนุ่มสาว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะบำรุงเลือดฝาดให้สมบูรณ์

(4) ยาแก้โรคกระษัยและมุตตะกิด เป็นยาต้มแก้โรคกระษัยกล่อน แก้โรคไตพิการ แก้ปวดเมื่อยทั่วร่างกาย แก้ท้องเดิน ท้องแข็ง ปัสสาวะขุ่นมีสีเหลืองแดง บางทีเป็นเลือด แก้กามโรคหนองใน ถ่ายปัสสาวะยากและกระปริดกระปรอย แก้ลมลูกอันทะพลปวด ไข้เลื่อน แก้ไข้เรื้อรัง แก้ไข้เพื่อเส้นเอ็น แก้บวมทั่วร่างกาย

(5) ยาต้มแก้ไข้ทับระดูหรือระดูทับไข้ เป็นยาต้มแก้ไข้ในสตรีทุกเพศทุกวัย ไข้เพื่อโลหิต มีเมมาปวดศีรษะ วิงเวียนคลื่นเหียน อาเจียน หน้ามืดตาลาย ปวดเมื่อยแขนขา ยาแก้โรคเบื่ออาหาร

นอกจากนี้ยังมีการปลูกสมุนไพรมากชนิดไว้ภายในบริเวณบ้านและตามเสาบ้านก็ประดับไว้ด้วยแก่นไม้สมุนไพรมากชนิด เช่น

- แก่นแดง แก้ปวดเมื่อย แก้ไข้ บำรุงโลหิต ขับเสมหะ บำรุงเส้นเอ็น
- แก่นประดู่ รสขมฝาดร้อน แก้จุดทะราด (ลักษณะคล้าย ๆ มะเร็ง) แก้เสมหะ แก้เลือดกำเดาไหล บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง บำรุงกำลัง แก้เมื่อย แก้ผื่นคัน แก้เลือดลมขุ่น ขับปัสสาวะพิการ
- แก่นมะเกลือ รสฝาดเค็ม ขมเมา ขับพยาธิ แก้กามโรค พยาธิตัวจิ๊ด
- แก่นแสมสาร รสฝื่อนขม ขับถ่ายโลหิต และเสมหะ ถ่ายลม ถ่ายน้ำเหลืองเสีย ขับฟอกโลหิต ระดูในสตรีให้ตกไป
- แก่นมะกา รสขมแก้กระษัยไตพิการ ฟอกโลหิต ระบวย

จากการสัมภาษณ์คนไข้รายหนึ่งซึ่งมีประสบการณ์ในการรับการรักษาจากลูกหลานได้เล่าให้ฟังว่า ป่วยตอนแรกเป็นไข้หน้าหนักกลืนเป็นอย่างมาก ไปหาหมอที่โรงพยาบาลเพื่อทำการรักษาก็ยังไม่หาย ต่อมามีอาการทรุดหนัก แพทย์จึงให้รักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาล และตามผิวนั้นตามตัวมีตุ่มและผื่นคล้ายผื่นขึ้นเต็มตามตัว มีหนองและน้ำเหลืองไหล แพทย์ลงความเห็นว่าเป็นเอดส์สามารถมีชีวิตอยู่ได้ไม่เกิน 1 เดือน และให้กลับมารักษาดูแลอยู่ที่บ้าน ตัวเองจึงได้แต่คิดท้อแท้หมดความหวังและคิดว่าคงไม่รอดเป็นแน่แท้ แต่พอลูกกลับมาอยู่ที่บ้านได้เพียงไม่นานก็มีคนแนะนำให้ลองกินยาแผนโบราณบ้าง รักษาด้วยสมุนไพรมานาน ก็มีคนแนะนำให้ไปหาลูกหลาน พอลูกหลานเห็น และได้ฟังอาการบอกเล่าจากคนซึ่งเป็นคนไข้ ลูกหลานจึงได้เก็บยาและนำไปต้มกินแล้วบอกว่า

คนป่วยนั้นอาจจะไม่ได้เป็นโรคเอดส์ แต่อาจจะเป็นโรคสะเก็ดเงินก็ได้ แต่มักจะมีอาการคล้ายกับโรคเอดส์ น้ำเหลืองเฝิ้มตามตัว พอตนได้กินยาต้มของลุงกลืนสักประมาณ 2 อาทิตย์ คุ่มหรือฝีหนองต่าง ๆ เริ่ม ยุบ หาย แขน ขา เริ่มมีกำลัง กินข้าวได้มากขึ้น แต่ยังไม่ค่อยมีแรง พอกินยาต้มครบ 5 หม้อ ปัจจุบันหายและสามารถทำงานได้เป็นปกติ แต่ห้ามกินของแสลง เช่น ของหมักดอง สุรา ฯลฯ เพราะจะทำให้โรคกำเริบต่อไปได้อีก

จากการสัมภาษณ์ ลุงกลืน ได้ข้อมูลว่าทุกวันนี้มีคนไข้มารับการรักษาและซื้อยาที่บ้านหลายคน ซึ่งเมื่อรับการรักษาจากที่นี่แล้วปรากฏว่าอาการของโรคหายดีและไม่มีผลข้างเคียงใด ๆ

28.ลุงบุญ คำจ้อน และลุงปา คำจ้อน หมู่ 5 บ้านนาทะเล

ภูมิปัญญา หมอกระดูก

กระบวนการรักษา ทั้งสองคนเป็นพี่น้องกันสืบทอดวิชาจากพ่อแม่และบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาโดยคนที่กระดูกหักมารับการรักษาจะต้องบูชาครู (ตั้งขัน) โดยมีหมาก พลู กล้วย เหล้า 1 ขวด และเงิน 200 บาท เป็นค่าขึ้นครูใส่เผือกไม้ไผ่ แล้วใช้น้ำมันงาปีบนวดพร้อมกับเสกคาถาเป่าเพื่อช่วยเสริมให้หายเร็ว โดยผู้ป่วยต้องมาให้หมอเป่าทุกวันแล้วเอาน้ำมันงาที่ผ่านการเสกคาถาแล้วนำไปทาเองก็จะหายโดยไม่ต้องไปหาหมอแผนปัจจุบัน

สรุปอุปสรรค/ปัญหา ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ

หลังจากที่กลุ่มคณะผู้วิจัยได้ลงสำรวจการได้รับมาซึ่งภูมิปัญญา วิธีการ หรือขั้นตอนการรักษา การสืบทอด ข้อคิดในการสืบทอด หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ตลอดจนร่วมสังเกตการณ์พิธีกรรมและบันทึกข้อมูล ได้พบปัญหาการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญา ดังนี้

1. คนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาด้านสุขภาพมากนักและมีการต่อต้าน เพราะถือว่าเป็นเรื่องล้าสมัย

2. ผู้ที่มาใช้บริการภูมิปัญญาสุขภาพจะเห็นความสำคัญก็ต่อเมื่อไปหาหมอที่โรงพยาบาลแล้วไม่หาย

3. เจ้าของภูมิปัญญาบางท่านหรือภูมิปัญญาบางอย่างเมื่อถ่ายทอดไป แต่คนที่สืบทอดปฏิบัติตัวไม่ดี หรือไม่ได้รักษาความเป็นคนด่ารับไว้ทำให้ความเชื่อถือในภูมิปัญญาลดลง

4. ขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาอย่างจริงจัง บางคนมาเรียนรู้วิชาแต่ไม่นำมาใช้ประโยชน์ บางคนไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เนื่องจากไม่ตั้งใจจริงในการศึกษา

5. เจ้าของภูมิปัญญาบางท่านมีอายุน้อย ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าวิชายังไม่แกร่งกล้าพอทำให้ขาดความเชื่อถือจากคนในชุมชน

6. ภูมิปัญญาบางอย่างไม่สามารถสืบทอดได้ เช่น หมอทรงเจ้า เพราะไม่สามารถเลือกผู้สืบทอดได้เอง ต้องขึ้นอยู่กับเจ้าที่มาลงกับเจ้าของภูมิปัญญาเอง

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อภูมิปัญญา ของเจ้าของภูมิปัญญาที่ให้สัมภาษณ์

1. บางภูมิปัญญาอยากให้เจ้าของภูมิปัญญาเผยแพร่หรือบอกต่อคนรุ่นหลัง เพื่อเป็นความรู้โดยเฉพาะเรื่องของสมุนไพร

2. ควรให้มีการสอนเกี่ยวกับตัวยาสมุนไพรที่รักษาโรคเบื้องต้น และเป็นสมุนไพรที่พบเห็นทั่วไป แก่เด็กหรือนักเรียนในโรงเรียน เพื่อปลูกฝังค่านิยมในการใช้ภูมิปัญญาไทย

3. คนรุ่นใหม่หรือคนในหมู่บ้าน ต้องเห็นความสำคัญของภูมิปัญญามากกว่าปัจจุบัน

การเสนอผลการเรียนรู้ภูมิปัญญา เกี่ยวกับสุขภาพ และปัญหาในการสืบทอดฟื้นฟูให้กับชุมชน

จัดเวทีประชาคมเพื่อเสนอผลการสำรวจภูมิปัญญาเกี่ยวกับสุขภาพ และปัญหาในการสืบทอดภูมิปัญญาจากการสำรวจของคณะผู้วิจัยในชุมชนวันที่ 28 มกราคม 2547 เวลา 19.00 น.-21.00 น. ณ วัดน้ำใส หมู่ที่ 1 บ้านน้ำใส มีผู้เข้าร่วมทำประชาคม ทั้งหมด 51 คน

วัตถุประสงค์การจัดเวทีประชาคมในมุมมองของชุมชน และแกนนำชุมชน

1. เพื่อทราบปัญหาของการสูญหายของภูมิปัญญา ในมุมมองของชุมชน และแกนนำในชุมชน

2. เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญา

3. เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเรียนรู้ภูมิปัญญาในชุมชน

4. เพื่อให้ชุมชนเสนอทางเลือกในการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญา

กลุ่มเป้าหมายที่มาเข้าร่วมเวทีประชาคม

1. กลุ่มเจ้าของภูมิปัญญาด้านสุขภาพในชุมชน

2. กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและครู

3. กลุ่มประชาชนทั่วไปที่สนใจ

4. อาจารย์และนักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชน

และในวันที่จัดการทำประชาคมยังได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรนภา พรหมมา ให้เกียรติมาร่วมให้ข้อคิดและข้อเสนอแนะในการจัดเวทีประชาคมในครั้งนี้ด้วย

จากการนำเสนอผลการสำรวจภูมิปัญญาเกี่ยวกับสุขภาพทั้ง 11 หมู่บ้านและปัญหาการสูญหายของภูมิปัญญา นักศึกษาได้นำเสนอปัญหาของการสูญหายของภูมิปัญญาสรุปอุปสรรค/ปัญหา ภูมิปัญญาชาวบ้าน จากการเรียนรู้และสำรวจภูมิปัญญาสุขภาพในชุมชน คอแกนนำหมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน ซึ่งได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญาด้านสุขภาพ คือ

1. ชาวชนชาติความสนใจ เห็นว่าเป็นเรื่องล้าสมัย ซึ่งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้กล่าวว่า “เด็กรุ่นใหม่ไม่เชื่อถือ ทำให้ไม่มีการสืบทอด”

2. บางภูมิปัญญา ถือว่าเป็นเรื่องของลัทธิ พิธีเฉพาะบุคคล ไม่สามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นง่าย ๆ ต้องถ่ายทอดให้เฉพาะคนในครอบครัว เช่นภูมิปัญญาเรื่องหมอผี หรือภูมิปัญญาร่างทรง ซึ่งแกนนำชุมชนท่านหนึ่งกล่าวว่า “การสืบทอดเป็นสายเลือด ความรู้ไม่ใช่มีไว้ขาย เจ้าของภูมิปัญญาหวงต้องสืบทอดทางสายเลือด” และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขยังกล่าวอีกว่า “สายเลือดไม่สนใจสืบทอด บางคนเอาวิชาไปแต่ไปทำไม่ดีมันก็จะย้อนกลับมาเข้าตัว”

3. ภูมิปัญญาบางภูมิปัญญา มีความยากที่จะสืบทอด ด้วยการใช้ภาษาที่เป็นภาษาเฉพาะ นั่นคือภาษาล้านนา ซึ่งชาวชนคนรุ่นใหม่ยังขาดความรู้เรื่องภาษาล้านนา และมีการสอนเฉพาะในวัด ส่วนการสอนในวัดน้ำไสหมู่ที่ 1 บ้านน้ำไสนั้นได้เลิกสอนหลักสูตรภาษาบาลีแก่พระภิกษุสงฆ์และสามเณรด้วยตนเองมาหลายปี แล้ว รุ่นสุดท้ายที่เรียนภาษาบาลีอายุ 24 ปี แกนนำชุมชนยังให้ข้อเสนอว่า “อยากให้มีคนมาสอนภาษามาช่วยฟื้นฟูภาษา โดยหาคนที่พร้อมจะมาสอนภาษาล้านนา”

4. บางภูมิปัญญามีปัญหาที่คนสืบทอดซึ่งยังมีอายุน้อย ชาวบ้านขาดความเชื่อถือและเชื่อว่าผู้ที่อายุยังน้อยวิชายังไม่แก่กล้าเท่าผู้ที่มีอายุมาก ทำให้ขาดความเลื่อมใสศรัทธาในการที่จะเข้ารับการรักษา

และจากการนำเสนอปัญหา ในที่ประชุมแกนนำหมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน ผู้เข้าร่วมประชุมฯ ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น และเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาข้างต้นดังนี้

1. วัดควรจัดให้มีการเรียนการสอนภาษาบาลี โดยให้เจ้าอาวาสวัดน้ำไสรับผิดชอบสอนต่อไป

2. ควรมีการติดป้ายชื่อสมุนไพรพร้อมบอกสรรพคุณติดไว้กับต้นสมุนไพร

3. ควรมีการรวบรวมชื่อและสรรพคุณของสมุนไพรในชุมชนเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน

4. ชาวบ้านยอมรับว่าบางภูมิปัญญาไม่สามารถสืบทอดได้โดยการเรียนรู้ของเยาวชนคนรุ่นใหม่ เช่น หมอเข้าทรง ซึ่งก็ต้องแล้วแต่ว่าเจ้าเข้าทรงจะเลือกใครมาเป็นร่างทรง (ชาวบ้านเชื่อกันว่าคนที่เข้าจะเลือกนั้นต้องเป็นคนที่มีผมหอมเท่านั้น)

จากเวทีประชาคม ได้มีการสรุปว่า การสืบทอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพรก่อน โดยให้คนรุ่นหลังได้รับรู้และเห็นประโยชน์ ซึ่งเป็นวิธีการสืบทอดที่ชัดเจน และเป็นรูปธรรม เนื่องจากสมุนไพรมีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาอื่นๆ แทบทุกภูมิปัญญา เช่น ภูมิปัญญาหมอเป่า ภูมิปัญญาหมอกระดูก ดังนั้นทางเลือกแรกก็คือ ด้านสมุนไพร

นอกจากนี้ในการจัดเวทีประชาคมครั้งนี้ ยังได้ตัวแทนแกนนำตำบลชัยชุมพล เพื่อศึกษาดูงานที่ชมรมอนุรักษ์สมุนไพรที่ลำปางเพื่อให้ผู้นำชุมชนและคณะผู้วิจัยได้เกิดแนวคิดในการหารูปแบบฟื้นฟู และสืบทอดภูมิปัญญา ในตำบลชัยชุมพล ประกอบด้วย

1.นายเด่น	พื้มทอง	อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน
2.นายพูนาค	การุณประชา	
3.นายปลั่ง	ทิพย์แก้ว	
4.นายจำรัส	ทิจวิงาม	
5.พระอธิการ	บุญมาธิจิตโต	เจ้าอาวาสวัดน้ำใส
6.นายน้อย	บุญชาย	
7.นายประเสริฐ	หมวกทอง	ครูโรงเรียนวัดน้ำใส
8.นางเรือนแก้ว	แว่นวิชัย	อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน
9.นายอิน	ศรีทิพย์	กำนันตำบลชัยชุมพล
10.นายอนุวัตร	แก้วอ่อน	
11.นายณรงค์ฤทธิ์	ทิจวิงาม	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
12.นายจันทร์	ฟูใจ	
13.นางนงลักษณ์	นาคมูล	
14.นายแก้ว	การุณประชา	

การเรียนรู้งานที่ประสบความสำเร็จในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปการศึกษาดูงานวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2547 เวลา 06.30 น. – 17.00 น. ณ ชมรมรักสมุนไพรลำปาง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัด ลำปาง

วัตถุประสงค์การศึกษาดูงานเพื่อ

1. ศึกษาดูงานที่ประสบความสำเร็จในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดแนวคิดในการนำมาดำเนินการในชุมชน
2. ให้ผู้นำชุมชนและคณะผู้วิจัยได้เกิดแนวคิดในการหารูปแบบฟื้นฟู และสืบทอดภูมิปัญญา ในตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ร่วมกัน

3. เนื่องจาก ชมรมรักษาสมนไพร เป็นชมรมที่เกิดจาก การระดมความคิดและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะ ภาคประชาชน และประสบความสำเร็จในเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรมานเป็นที่ยอมรับอย่างดี ทั่วไป จึงเป็นสถานที่ซึ่งเหมาะแก่การศึกษาดูงานของทางกลุ่ม

กลุ่มผู้ร่วมดูงานประกอบด้วย

1. คณะทีมวิจัย ประกอบด้วย นักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชน 35 คน อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชน 4 ท่าน

2. ผู้นำชุมชนและตัวแทนของแต่ละชุมชนในตำบลชัยภูมิพล ซึ่งกลุ่มตัวแทนชุมชนเหล่านี้ ได้จาก กลุ่มผู้นำชุมชนที่มีความคิดเห็น และอาสาสมัครร่วมเดินทางไปศึกษาดูงานจากการจัดทำประชาคม เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2547 เวลา 19.00 น.-21.00 น. ณ วัดน้ำใส หมู่ที่ 1 บ้านน้ำใส แนวคิดที่เกิดจากการศึกษาดูงาน

จากการศึกษาดูงานในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงการรวมกลุ่มในการทำสวนสมุนไพรของชมรมรักษาสมนไพร ซึ่งเป็นการจัดรูปแบบการอนุรักษ์และการฟื้นฟูภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรมีประโยชน์ต่อมนุษย์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ยาบำรุงกำลัง อาหารเสริม และการบำบัดด้วยสมุนไพรต่างๆ รวมถึงการแปรรูปผลผลิตให้ทันสมัยเหมาะสมกับยา การบริการนวดสมุนไพรมะ และ การอบตัวด้วยสมุนไพร เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้นำชุมชนเกิดแนวคิดที่จะนำมาพัฒนาภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเป็นการสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนของตน โดยการซื้อสมุนไพรจากชาวบ้านทำให้ชาวบ้านมีงานทำ แต่การปลูกต้องอยู่ในความดูแลของชมรม

จัดเวทีหารูปแบบการฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญา สุขภาพแบบบูรณาการโดยความร่วมมือระหว่างนักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชนกับชุมชนตำบลชัยภูมิพล

ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2547 เวลา 19.00 น.-20.00 น. ณ วัดร่องเลี้ยว หมู่ที่ 10 บ้านป่าสัก มีผู้เข้าร่วมทำประชาคมทั้งหมด 48 คน

วัตถุประสงค์

เพื่อหารูปแบบฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาด้านสุขภาพของชุมชนร่วมกันหลังจากการศึกษาดูงาน ณ ชมรมรักษาสมนไพร จังหวัดลำปาง

กลุ่มผู้เข้าร่วมประชาคมประกอบด้วย

1. กลุ่มผู้นำชุมชนที่ได้เข้าร่วมการศึกษาดูงานสวนสมุนไพรที่จังหวัดลำปาง
2. กลุ่มผู้นำชุมชน เจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์ ครู สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ครู และผู้ทรงคุณวุฒิ

3. กลุ่มที่วิจัย ประกอบด้วย นักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชนและอาจารย์ประจำโปรแกรมวิชา

คณะวิจัยได้มีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพจากการสัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาทั้ง 10 หมู่บ้านในตำบลชัยชุมพล และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทั้ง 11 หมู่บ้าน ใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในครัวเรือน โดยการสุ่มหมู่บ้านละ 20 ครัวเรือน รวม 200 ครัวเรือน ซึ่งพบว่าพืชสมุนไพรที่ชาวบ้านปลูกมากที่สุด ได้แก่ ตะไคร้ รongลงมาคือ ข่า กระเพรา มะกรูด กระชาย หอมแดง ซึ่งเป็นพืชผักสวนครัวที่ปลูกไว้ใช้สำหรับการประกอบอาหาร และที่ปลูกไว้สำหรับเป็นพืชเศรษฐกิจคือ หอมแดง โดยสมุนไพรที่มีการปลูกมากและนำมาใช้เป็นสมุนไพรภายในชุมชนที่รู้จักคือ ขมิ้นชัน รongลงมาคือว่านหางจระเข้

จากการศึกษาศักยภาพต่าง ๆ ในการพัฒนาส่งเสริมการปลูก และการใช้พืชสมุนไพรของชุมชนตำบลชัยชุมพล พบปัญหาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรคือ

1. ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่รู้จักรสรพคุณของสมุนไพรในการใช้รักษาโรค สมุนไพรส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ประกอบอาหาร แต่ไม่รู้ถึงสรรพคุณทางยาที่มีประโยชน์ในการรักษาโรค

2. ปัญหาสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยในการปลูกสมุนไพร ซึ่งต้องใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกที่เหมาะสม สภาพดินดี แต่พื้นที่ในตำบลชัยชุมพลบางหมู่บ้าน สภาพพื้นดินและองค์ประกอบของดินไม่เหมาะสมเป็นดินลูกรัง เป็นหินดินดาน

3. ปัญหาการขาดคนสืบทอดหอมสมุนไพร

4. สมุนไพรบางชนิดหายาก เนื่องจากขึ้นอยู่ตามป่าเขา ขาดการนำมาใช้

5. ชาวบ้านนิยมนำพืชสมุนไพรไปจุ่ม ซึ่งบางครั้งไม่จำเป็นเนื่องจากการเจ็บป่วยเล็กน้อย

ในเวทีประชาคมมีการตกลงเพื่อหารูปแบบในการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยมีการจัดสร้างสวนสมุนไพรชุมชน และจัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ใช้เป็นหลักสูตรการเรียนรู้ของเยาวชนในชุมชน การจัดสร้างสวนสมุนไพรชุมชนเพื่อชุมชนขึ้นเนื่องจากสมุนไพรนั้นมีความใกล้ชิดกับประชาชนโดยตรงและครอบคลุมภูมิปัญญาการรักษาอื่นๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับสมุนไพร ทั้งนั้นตลอดจนความต้องการอยากให้ชาวบ้านใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวันและมีความรู้เรื่องสมุนไพร ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่จะบริโภคสมุนไพรในรูปแบบอาหารแต่ไม่ทราบสรรพคุณของสมุนไพรนั้นๆ

ในเวทีมีปัญหารื่องการการจัดสร้างสวนสมุนไพรชุมชนเพื่อชุมชนดังนี้

1. แหล่งน้ำ ใช้บ่อบาดาลที่มีอยู่ใกล้กับวัดร่องเสี้ยว แต่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ต้องซื้อ ชัมเมอร์ส 1 ตัว และมิเตอร์ 20 แรง 1 ตัว

2. งบประมาณ จัดหาและขอสนับสนุนโดย

2.1 จัดทอดผ้าป่าสวนสมุนไพรร วันที่ 2 เมษายน 2547 พร้อมงานยกช่อฟ้าฉลองอุโบสถ ณ วัดร่องเสือ เนื่องจากว่าการจัดผ้าป่าเป็นวิธีที่จะได้มาซึ่งงบประมาณที่ไม่ยากและเป็นการร่วมแรงร่วมใจโดยความสมัครใจในการร่วมลงของผ้าป่า ก่อให้เกิดความเป็นเจ้าของต่อโครงการสวนไพรมากขึ้น จึงได้มีความคิดร่วมกันระหว่างผู้นำฝ่ายต่าง ๆ ในชุมชนและกลุ่มนักศึกษาให้จัดตั้งกองผ้าป่าสวนไพรรขึ้น

โดยที่ประชุมได้มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบดังนี้

นักศึกษา 47 (เดินแจกซองในหมู่บ้าน โดยนักศึกษาวันที่ 5 มีนาคม 2547)

วัดร่องเสือ (เจ้าอาวาสวัดร่องเสือ) เป็นที่ปรึกษาและเจ้าของสถานที่จัดงาน

องค์การบริหารส่วนตำบลชัยชุมพล เป็นผู้เสนอโครงการ และขับเคลื่อนให้เกิดการ

อนุมัติโครงการ

2.2 เขียนโครงการเสนอ องค์การบริหารส่วนตำบลและองค์การบริหารส่วนจังหวัด

ผู้รับผิดชอบ คือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลชัยชุมพล (คุณณรงค์ฤทธิ์ ทีวีจาม) ร่วมกับนักศึกษาเขียนโครงการ กำนัน ตำบลชัยชุมพล (กำนันอิน ศรีทิพย์) เป็นหัวหน้าโครงการและเป็นผู้เสนอโครงการต่อ องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพลและองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี

รูปแบบการสืบทอดฟื้นฟูภูมิปัญญาสุขภาพ

รูปแบบที่ 1 สวนสมุนไพรรชุมชน

หลังจากที่ทีมวิจัยได้ร่วมกับชุมชน เพื่อจัดหางบประมาณในการสร้างสวนสมุนไพรรขึ้นที่วัดร่องเสือในวันที่ 2 เมษายน 2547 ซึ่งได้งบประมาณ เป็นจำนวนเงิน 13,000 บาท โดยงบประมาณที่ได้มีการจัดทำในรูปคณะกรรมการ มีผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลงบประมาณนี้ และในวันที่ 18 เมษายน 2547 ทีมวิจัยได้จัดเวทีประชาคมเพื่อหารูปแบบในการสร้างสวนสมุนไพรร โดยผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมได้แก่ เจ้าของภูมิปัญญาด้านสมุนไพรร จำนวน 4 คน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน เจ้าอาวาสวัดร่องเสือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อาจารย์ เจ้าของภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ เกษตรตำบล ข้าราชการเกษียณ และผู้ทรงคุณวุฒิในตำบล พร้อมอาจารย์และนักศึกษารวมทั้งสิ้น 20 คน ซึ่งจากการทำเวทีประชาคมครั้งนี้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมาก บรรยากาศไม่มีความขัดแย้ง ทุกคนล้วนเห็นความสำคัญของการจัดสวนสมุนไพรร แต่อย่างไรก็ตามมีข้อเสนอแนะซึ่งเป็นประโยชน์คือ

1. ชุมชนเกรงว่าหลังจากเสร็จสิ้นโครงการแล้วสวนสมุนไพรจะถูกยกเลิกเนื่องจากไม่มีผู้ดูแลรับผิดชอบ ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อเสนอแนะว่าควรมีโครงการต่อเนื่อง เพื่อให้นักศึกษาและอาจารย์ติดตามผลต่อไป ซึ่งประเด็นนี้ที่มวิจัยได้ชี้แจงชุมชนว่าคณะที่มวิจัยได้มากระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวันทั้งในด้านการส่งเสริมสุขภาพ และการรักษา หลังจากที่ได้มีการจัดตั้งสวนสมุนไพรชุมชนควรช่วยกันดูแลรักษา และในที่ประชุมยังได้มีมติให้ท่านเจ้าอาวาสวัดร่องเสือและท่านเป็นหลักในการดูแลรักษาสวนสมุนไพร เนื่องจากท่านเจ้าอาวาสเป็นเจ้าของภูมิปัญญาด้านสุขภาพเกี่ยวกับสมุนไพร

2. ได้มีการร่วมกันคิดว่าสวนสมุนไพรควรมีการเริ่มต้นที่ 100 ตารางวา ก่อนแล้วจึงค่อยขยายผลต่อไป โดยการขยายผลนั้นควรเน้นให้ชุมชนมีการนำสมุนไพรไปใช้ในวิถีชีวิต ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นสมุนไพรจากสวน อาจเป็นสมุนไพรข้างบ้าน ส่วนพื้นที่ในการขยายสวนสมุนไพรควรค่อย ๆ เป็นไป และลักษณะสวนสมุนไพรควรเป็นสวนผสม โดยเป็นสถานที่พักผ่อน และมีสมุนไพรบางชนิดที่สามารถนำไปใช้ในการย้อมสีธรรมชาติได้ด้วย

3. มีข้อเสนอแนะในการทำเอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับสรรพคุณของสมุนไพรโดยเจ้าของภูมิปัญญาเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับสมุนไพร และนำเอกสารนั้นไว้ที่วัดเพื่อให้ผู้ที่มาศึกษาสวนสมุนไพรจะได้อ่านสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิดได้

4. สมุนไพรที่นำมาปลูกควรเป็นสมุนไพรที่สามารถหาได้ในชีวิตประจำวัน และสอดคล้องกับปัญหาของชุมชน เนื่องจากตำบลชัยภูมิพลประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีการใช้สารเคมีทำให้เกิดสารพิษตกค้างในร่างกาย เกษตรตำบลจึงแนะนำรางวัลมาใช้ในการลดสารพิษดังกล่าว

5. การเผยแพร่ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสวนสมุนไพรควรมีการประชาสัมพันธ์ เช่น วัดร่องเสือมีการทำน้ำสมุนไพรและให้ความรู้กับชาวบ้านถึงประโยชน์ของสมุนไพรแต่ละชนิด

ซึ่งหลังจากทำเวทีประชาคม ได้มีการนัดหมายเกี่ยวกับการดูพื้นที่ในการจัดทำสวนสมุนไพรในวันรุ่งขึ้นคือวันที่ 19 เมษายน 2547

ในส่วนของโครงการที่ชุมชนได้จัดทำโครงการเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลชัยภูมิพล เนื่องจากขณะเสนอโครงการสวนสมุนไพรเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล ชัยภูมิพล อยู่ในช่วงมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารทำให้ไม่สามารถที่จะอนุมัติงบประมาณได้ แต่อย่างไรก็ตามกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นความสำคัญและได้กล่าวว่าผลักดันโครงการดังกล่าวอีกครั้งหลังจากมีการแต่งตั้งกรรมการชุดใหม่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

จัดเวทีสนทนากลุ่มย่อยเพื่อติดตามผลการจัดทำโครงการ และจัดหารูปแบบสวนสมุนไพร

ในวันที่ 28 เมษายน 2547 เวลา 18.00 น.- 20.00 น. คณะผู้วิจัยประกอบด้วยคณะอาจารย์ และนักศึกษาได้ติดตามผลการจัดทำโครงการสวนสมุนไพรชุมชน และจัดหารูปแบบสวนสมุนไพร ณ วัดร่องเสือ หมู่ที่ 10 บ้านป่าสัก มีผู้เข้าร่วมทำประชาคมทั้งหมด 21 คน สรุปได้ดังนี้

1. โครงการที่ได้นำเสนอต่อ องค์การบริหารส่วนตำบลชัยภูมิพลนั้น ไม่ผ่านการอนุมัติงบประมาณเนื่องจากการปรับเปลี่ยนคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลชุดใหม่ ทำให้การอนุมัติเงินงบประมาณให้กับงานส่วนอื่น ๆ ที่ยังไม่ลงตัว ดังนั้นจึงไม่ได้งบประมาณจากการขึ้นเสนอโครงการ

การแก้ปัญหา ในการขึ้นเสนอโครงการที่ไม่ได้รับการอนุมัตินั้น ทางผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 บ้านป่าสักขอสนับสนุน เครื่องปั้มน้ำ พร้อมซัมเมอร์ส แคมเตอร์ไฟฟ้านั้นต้องทำเรื่องขอจากราชการเอง ส่วนเรื่องท่อPVC ที่จะใช้ในการนำน้ำเพื่อใช้ในสวนสมุนไพรนั้นให้นำเงินงบประมาณที่ได้จากการบริจาคเงินผ้าป่า ในการจัดซื้อ

2. สำหรับยอดเงินบริจาคจากการทอดผ้าป่า รวมทั้งหมด 14,000 บาทถ้วน ในที่ประชุมได้เสนอแนะให้มีผู้จัดการกับเงินกองทุนก้อนดังกล่าวโดย ให้เปิดบัญชีเงินเป็นชื่อบัญชี ที่มีรายชื่อบัญชีของ 3 ท่านด้วยกัน ประกอบด้วย พระคุณเจ้า เจ้าอาวาสวัดร่องเสือ ท่านกำนันอิน ศรีทิพย์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10 ผู้ใหญ่เฉลิม โดยการเบิกจ่ายเงินแต่ละครั้งนั้นต้องมีลายเซ็นชื่อของรายชื่อบัญชีอย่างน้อย 2 ใน 3 ท่าน

3. รูปแบบของสวนสมุนไพรนั้นได้ตกลงกันว่าให้นักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชน เป็นผู้ร่างแบบสวนสมุนไพร แล้วร่วมกันทำสวนสมุนไพรระหว่าง ทีมผู้วิจัยและชุมชนร่วมกัน และได้ตกลงกันไว้ดังนี้

3.1 วันนัดเพื่อปรับพื้นที่เตรียมปลูกสมุนไพร โดยผู้ใหญ่ เฉลิม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10 สนับสนุนรถไถเดินตามในการไถพรวน 1 เครื่อง เพื่อปรับสภาพพื้นที่ในการเตรียมสวนสมุนไพร และสมุนไพรที่ได้มาปลูกนั้น มีข้อตกลงกันว่าจะต้องเป็นสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น และให้นักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชนที่มีได้รับผิดชอบในแต่ละหมู่บ้านติดต่อผู้นำหมู่บ้านและรับบริจาคต้นกล้าสมุนไพรตามบ้านเพื่อนำไปเพาะพันธุ์เพื่อการขยายพันธุ์ไว้ปลูกลงแปลงในวันปลูกจริงต่อไป

3.2 วันปลูกสมุนไพร ตกลงกันในเวทีประชาคมโดย กำหนดให้เป็นวันที่ 24 มิถุนายน 2547 (1 อาทิตย์หลังจากวันมาปรับสภาพพื้นที่เตรียมปลูกสมุนไพร) โดยการทำสวนสมุนไพรนั้นจะต้องรีบทำในช่วงนี้เพราะเป็นช่วงฤดูฝน ต้นกล้าสมุนไพรที่ปลูกจะติดง่ายและไม่เสียหายมาก

โดยสวนสมุนไพรจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้

3.2.1 ป้ายบอกสวนสมุนไพรชุมชน

3.2.2 ป้ายอธิบายสรรพคุณและวิธีใช้ ตามต้นและชนิดของสมุนไพร

3.2.3 CD-Rom หรือ เทปบันทึกเสียงการอธิบายสรรพคุณของสมุนไพร เพื่อการใช้เปิดเสียงตามสายในโอกาสต่าง ๆ ที่ทางวัดมีงานวัด

3.2.4 แผ่นพับ พร้อมอธิบายสรรพคุณสมุนไพร เพื่อการนำแจกแก่ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรและประชาชนที่ให้ความสนใจ

หมายเหตุ : สรรพคุณของสมุนไพรนอกจากได้จากการศึกษา ค้นคว้าจากเอกสารวิชาการแล้ว บางส่วนยังได้จากคำบอกเล่าของเจ้าของภูมิปัญญาที่ได้อธิบายสรรพคุณให้ได้ฟัง พร้อมวิธีใช้

การเตรียมสภาพพื้นที่ก่อนปลูกสมุนไพร

วันที่ 17 มิถุนายน 2547 เวลา 9.00 น. ถึง เวลา 12.00 น. นักศึกษาวิชาเอกสาธารณสุขชุมชนทั้งหมด 34 คนได้ร่วมกับตัวแทนชาวบ้านชุมชนตำบลชัยภูมิพล ได้ช่วยกันเตรียมแปลงเพื่อปลูกสมุนไพรในวันนั้น และได้ติดต่อผู้นำชุมชนในการขอความร่วมมือในการบริจาคต้นสมุนไพรในการนำมาเพาะกล้าพันธุ์เพื่อการขยายพันธุ์สมุนไพรเพื่อนำมาปลูกในวันที่ 24 มิถุนายน 2547 ตามที่ได้กำหนดไว้ โดยนักศึกษาเป็นผู้เข้าไปขอรับบริจาคต้นกล้าสมุนไพรด้วยตนเองตามบ้านของชาวบ้านแต่ละหลัง ซึ่งบรรยากาศการเตรียมแปลงตรงกับวันพระมีการทำบุญเลี้ยงพระในวัดร่องเสี้ยวชาวบ้านจึงให้ความร่วมมือและสนใจเป็นอย่างดี และได้ประชาสัมพันธ์เสียงตามสายในวัดเพื่อให้ชาวบ้านรับทราบการดำเนินงานกิจกรรม และได้เข้าร่วมกิจกรรมงานวันพระร่วมกับชาวบ้านการดำเนินงานเป็นไปได้ดีด้วยดี ชาวบ้านให้ความร่วมมือดีมาก

การปลูกสวนสมุนไพรชุมชน

ที่ 24 มิถุนายน 2547 เวลา 9.00 น. ถึง เวลา 14.00 น. คณะอาจารย์และนักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชนร่วมกับชุมชนตำบลชัยภูมิพล นำกล้าสมุนไพรที่ได้เพาะพันธุ์ไว้แล้วนั้นมาร่วมกันปลูกและต้นกล้าสมุนไพรบางส่วนได้รับการบริจาคจากชาวบ้านในวันปลูกสำหรับการปลูกสวนสมุนไพรที่ได้ปลูกไปแล้วนั้น ได้มีการปลูกไว้เป็นสัดส่วนตามชนิดของสมุนไพร และได้รับการสนับสนุนป้ายชื่อสวนสมุนไพรชุมชนตำบลชัยภูมิพล จากพระคุณท่านเจ้าอาวาสวัดร่องเสี้ยว และได้มีการมอบ CD-Rom และแผ่นพับ อธิบายสรรพคุณสมุนไพรพร้อมวิธีใช้ให้พระคุณท่านเป็นผู้ดูแล และจัดการต่อไป

บรรยากาศในวันปลูกสวนสมุนไพร ได้รับการสนับสนุนรถไถเดินตามเพื่อไถพรวนแปลงอีกรอบเนื่องจากเป็นฤดูฝนดินจึงสลายตัวอัดแน่นได้ง่ายเพราะน้ำฝนที่ชะล้างมาจึงต้องมีการไถพรวนอีกรอบ ชาวบ้านให้ความสนใจเป็นอย่างดี ในวันปลูกตรงกับงานทำบุญ 100 วันของผู้ที่

เสียชีวิตในหมู่บ้าน 1 รายชาวบ้านจึงมาช่วยงานเยาะและถือโอกาสช่วยงานปลูกสมุนไพร นักศึกษาได้เข้าร่วมงานในพิธีกรรม และร่วมรับประทานอาหารกลางวันร่วมกับชาวบ้าน งานวันปลูกสมุนไพรจึงเป็นไปด้วยดี มีการถ่ายรูปร่วมกันระหว่างนักศึกษาและกลุ่มผู้นำชุมชนตำบลชัยชุมพลเป็นที่ระลึกด้วย

บทบาทของแต่ละฝ่ายในการดูแลสวนสมุนไพร

1. นักศึกษา/อาจารย์ บทบาทในการเป็นที่ปรึกษา สนับสนุนความรู้วิชาการ ให้ความช่วยเหลือ และร่วมมือกันก่อตั้งโครงการสวนสมุนไพรชุมชน และร่วมกันกระตุ้นทีมวิจัยและชุมชนให้การดำเนินการ โครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
2. แกนนำในชุมชน เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมือกับทีมวิจัยในการดำเนินงาน รวมทั้งการให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะต่างๆแก่ทีมวิจัย ในการปรับรูปแบบการดำเนินโครงการสวนสมุนไพรชุมชน ให้เหมาะสมกับชุมชนและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนสูงสุด
3. ชุมชนเป็นผู้ดำเนินงานและปฏิบัติโครงการ โดยมีทีมวิจัยเป็นผู้สนับสนุนความรู้ทางวิชาการ และชุมชนเป็นผู้คิดรูปแบบในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญา อีกทั้งยังเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากสวนสมุนไพรชุมชน
4. เจ้าของภูมิปัญญาเป็นต้นแบบในด้านการเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญาของตน ให้กับชุมชน รวมถึงขั้นตอนกรรมวิธีต่างๆในภูมิปัญญาของตนให้กับผู้อื่น ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การพึ่งพาซึ่งกันและกัน เป็นผู้รับผิดชอบดูแลสวนสมุนไพรอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะพระคุณเจ้า เจ้าอาวาสวัดร่องเสือ

ความคิดเห็นของชุมชนในการจัดทำสวนสมุนไพร

คณะผู้วิจัยได้จัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นโครงการและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสวนสมุนไพรขึ้นในชุมชน ให้กับประชาชนในตำบลชัยชุมพล ซึ่งมีข้อสังเกตแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ ส่วนที่เห็นด้วยและส่วนที่ไม่เห็นด้วย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

เห็นด้วยกับการทำโครงการสวนสมุนไพร

1. การจัดทำสวนสมุนไพรเป็นการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาในเรื่องการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ
2. เป็นการอนุรักษ์สมุนไพรที่หายากและมีคุณค่าให้คงอยู่สืบไป
3. เป็นศูนย์กลางเครือข่ายการใช้สมุนไพรที่ถูกต้อง
4. ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาสมุนไพร

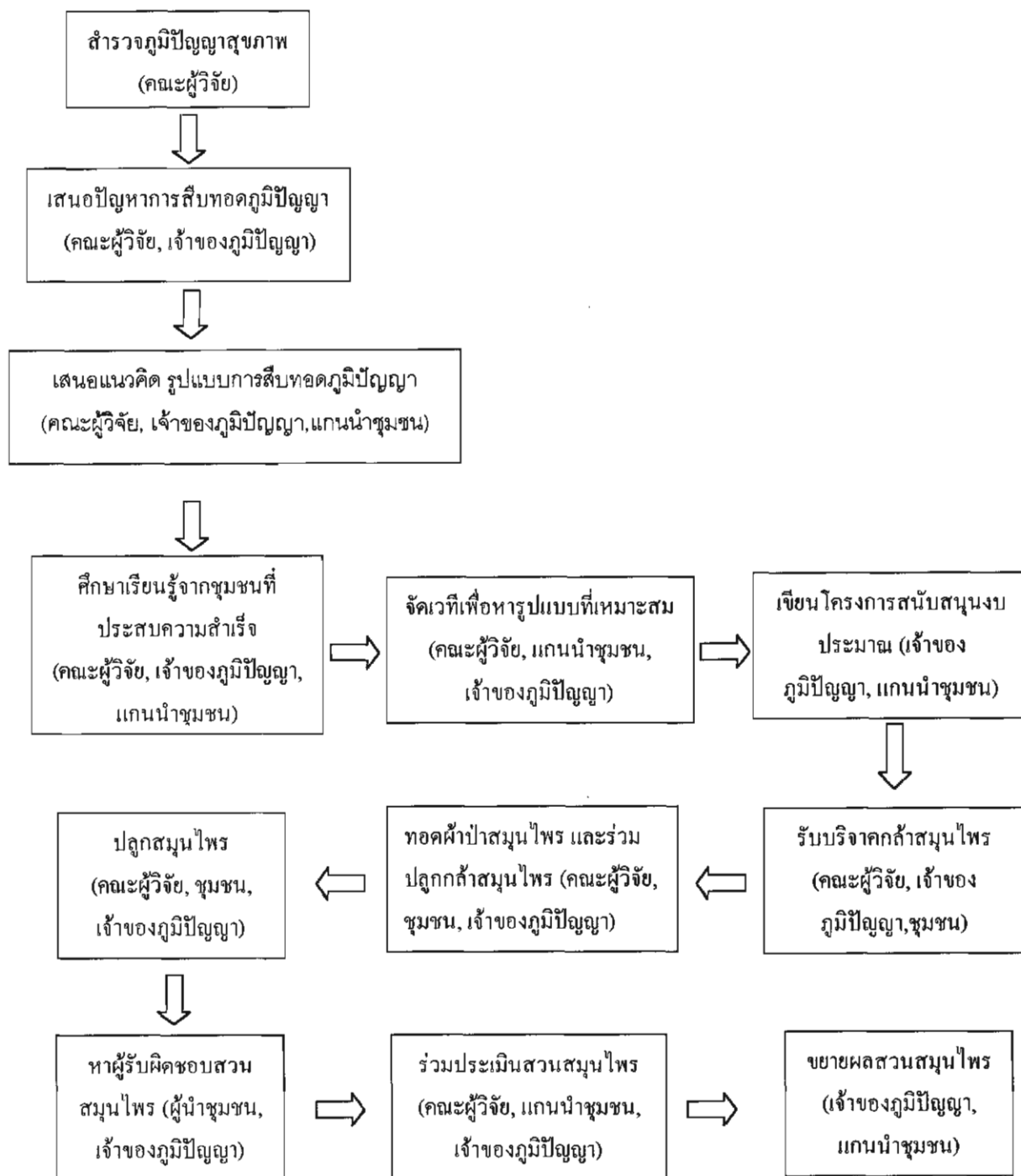
5. ทำให้คนรุ่นใหม่รู้จักและใส่ใจกับการใช้สมุนไพรในท้องถิ่นของตน

ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการทำโครงการ ให้ข้อเสนอว่า การที่รวบรวมสมุนไพรของทั้งตำบลไปไว้ที่เดียวกันจะทำให้ชุมชนที่อยู่ไกลไม่ได้รับผลประโยชน์ หรือเป็นการสร้างผลประโยชน์ให้กับคนบางกลุ่มเท่านั้น

สรุปและประเมินผลการจัดสร้างสวนสมุนไพร

จัดเวทีประชาคม เพื่อสรุป ติดตาม ประเมินผลการจัดทำสวนสมุนไพรที่ผ่านมา วันที่ 30 กันยายน 2547 เวลา 19.00 น.-20.00 น. ณ วัดน้ำใส หมู่ที่ 10 บ้านป่าสัก มีผู้เข้าร่วมทำประชาคมทั้งหมด 25 คน ประกอบด้วย กลุ่มเจ้าของภูมิปัญญาด้านสุขภาพ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและครู กลุ่มประชาชนทั่วไปที่สนใจ คณะอาจารย์และนักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชน

จากการ จัดเวทีประชาคมได้ผลสรุปดังนี้ ปัจจุบันผู้ดูแลสวนสมุนไพรชุมชนตำบลชัยภูมิพล คือพระคุณท่านเจ้าอาวาสวัดร่องเสือ สวนสมุนไพรต้นกล้าขึ้นดีดี เริ่มมีการเปิด CD-ROM เพื่อประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในวันสำคัญทางศาสนาที่วัดร่องเสือ ในที่ประชาคมได้มีผู้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้ “ควรมีการปลูกสมุนไพรขึ้นต้น และสมุนไพรประเภทที่ข้อมรรมาชาติด้วย” คุณศรีนวล หมวกทอง เจ้าของภูมิปัญญาการทอผ้าข้อมลัทธิมรรมาชาติ และเจ้าของผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP) 4 ดาวระดับอำเภอ และ 5 ดาวระดับจังหวัด สำหรับการเข้ามาใช้ประโยชน์จากสวนสมุนไพรนั้นปัจจุบันเนื่องจากดินสมุนไพรยังอยู่ในช่วงเริ่มปลูกไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในเรื่องการรักษาโรคได้

แผนภูมิแสดงการสืบทอดภูมิปัญญาสุขภาพ รูปแบบที่ 1 สวนสมุนไพรชุมชน

การสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาสุขภาพ รูปแบบที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

จากการที่นักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชนโครงการวิจัยนี้บางส่วนได้เข้าร่วมโครงการเรียนรู้ร่วมกันสรรค์ สร้างชุมชน ในพื้นที่ต่อยอดขยายผลจากปี 2545 ในพื้นที่ตำบลชัยชุมพล ในกลุ่มสุขภาพชุมชน/สาธารณสุข กลุ่มสมุนไพร/อาหารเสริม และกลุ่มศิลปวัฒนธรรม ในช่วงระหว่างเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม 2547 ระหว่างการปฏิบัติงานโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรสร้างชุมชนนั้น ได้เกิดโครงการที่เกิดจากการบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการในโครงการเรียนรู้ร่วมกันสรรค์สร้างชุมชนขึ้น 1 โครงการ และได้มีข้อสรุปร่วมกันในการจัดโครงการสร้างศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชัยชุมพลขึ้น ซึ่งกลุ่มนักศึกษาและผู้ทำวิจัยได้ผลักดันการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสุขภาพให้เข้าไปอยู่ในส่วนหนึ่งของโครงการศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชัยชุมพล โดยโครงการศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชัยชุมพลนั้น มีสถานที่ตั้งอยู่ที่ อาคารชั้น 2 สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำเสือ จังหวัดอุดรธานี

ขั้นตอนในการจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชัยชุมพล

1. จัดเวทีประชาคมครั้งที่ 1 วันที่ 17 เมษายน 2547 ที่วัดน้ำใส หมู่ที่ 1 บ้านน้ำใส ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำเสือ เวลา 9.00 น. ถึง เวลา 13.00 น. โดยมีผู้เข้าร่วมการทำประชาคม ทั้งหมด 74 คน โดยกลุ่มผู้เข้าร่วมประชาคมในครั้งนี้ประกอบด้วย ท่านปลัดอำเภอถ้ำเสือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพล ผู้นำชุมชนตำบลชัยชุมพล ประกอบด้วย กำนัน และกลุ่มผู้ใหญ่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ กลุ่มประชาชนที่สนใจ

วัตถุประสงค์ในการจัดประชาคม

1. เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการตามโครงการเรียนรู้ร่วมกันสรรค์สร้างชุมชน
2. เพื่อนำเสนอและรับความเห็นชอบ ตลอดจนความร่วมมือ ต่อโครงการซึ่งเกิดจากการบูรณาการกิจกรรมที่ทางกลุ่มนักศึกษาได้ร่วมกันเสนอไว้คือ โครงการศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชัยชุมพล
3. เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากชุมชนต่อการพัฒนาการดำเนินงานในโครงการเรียนรู้ร่วมกันสรรค์สร้างชุมชน

สรุปผลการทำประชาคม

จากการทำประชาคมเนื่องจากการจัดการนำเสนอกิจกรรมดังกล่าวนี้ใช้เวลานาน และค่อนข้างอยู่ในหลักวิชาการ เมื่อนำเสนอโครงการศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชัยชุมพลต่อ

ชาวบ้านทำให้ชาวบ้านเกิดความเหนื่อล่าชาดสมาธิและผู้เข้าร่วมการประชุมบางส่วนเดินทางกลับ ผลสรุปโครงการศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพลจึงไม่ได้ข้อสรุปที่แน่ชัด

การจัดเวทีประชาคมครั้งที่ 2

วันที่ 19 เมษายน 2547 ที่วัดน้ำใส หมู่ที่ 1 บ้านน้ำใส ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำกลบแก เวลา 19.00 น. ถึง เวลา 22.00 น. โดยมีผู้เข้าร่วมการทำประชาคม ทั้งหมด 20 คนโดยกลุ่มผู้เข้าร่วม การประชุมในครั้งนี้ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เจ้าของภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพล เกษตรตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำกลบแก ประชาชนผู้สนใจ และกลุ่มนักศึกษาโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรสร้างชุมชน

วัตถุประสงค์การจัดประชาคม

1. เพื่อนำเสนอโครงการศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพล ขอความร่วมมือ ข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน

สรุปผลการทำประชาคม

จากการได้นำเสนอโครงการศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพล ต่อผู้เข้าร่วมประชุม ได้ข้อสรุปว่าโครงการศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพล จะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทาง องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพล เป็นเงินจำนวน 3,000 บาท โดยงบประมาณดังกล่าวจะนำไปจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการจัดศูนย์การเรียนรู้ และทางองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพลได้ ให้สถานที่ในการจัดศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพล โดยนัดให้กลุ่มนักศึกษาได้เดินทางไปดูสถานที่เพื่อใช้ในการจัดศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพลในวันรุ่งขึ้น

พิธีเปิดศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพล

วันที่ 28 เมษายน 2547 เวลา 8.00 น. ถึง เวลา 14.00 น. ได้จัดพิธีเปิดศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพลได้รับเกียรติจากท่านนายอำเภอถ้ำกลบแก เป็นประธานในการเปิด ศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพลได้จัดตั้งขึ้นอยู่ชั้น 2 ของอาคารสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยชุมพลกิจกรรมในวันงาน ประกอบด้วยการนำเสนอผลงานการดำเนินการของกลุ่มกิจกรรมทั้ง 8 กิจกรรม ในส่วนของภูมิปัญญาด้านการรักษามีการจัดกิจกรรมเพื่อนำเสนอภูมิปัญญาโดยการจดนิทรรศการ และสาธิตให้บริการของภูมิปัญญา เช่นการบริการนวดพื้นบ้าน จำหน่ายสมุนไพรเพื่อการบำรุงร่างกายและรักษาโรค ภายในศูนย์การเรียนรู้ ในส่วนของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาด้านการรักษา ทางกลุ่มสมุนไพร/อาหารเสริม และกลุ่มสุขภาพชุมชน/สาธารณสุข ได้นำเสนอภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโดยการนำเสนอข้อมูลเจ้าของภูมิปัญญา กระบวนการรักษา และแสดงตัวอย่างด้วยของจริง ในรูปแบบของจุดนิทรรศน์ และการจัดนิทรรศการถาวรไว้ โดยศูนย์

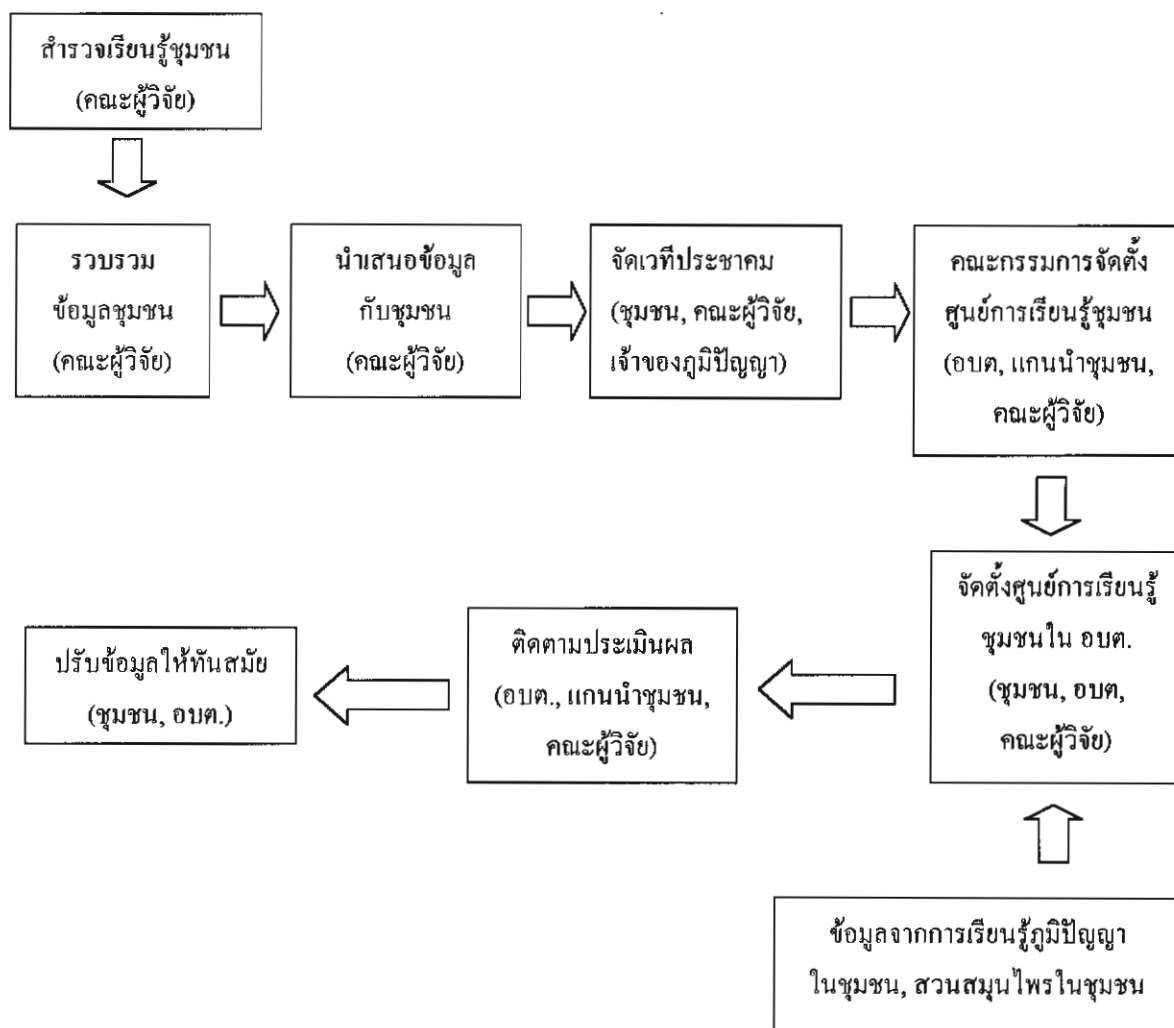
การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนแห่งนี้จะเป็นเสมือนศูนย์กลางข้อมูลของตำบลชัยภูมิในทุก ๆ ด้าน และสามารถมาศึกษาข้อมูลในศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ได้

นอกจากนี้ ยังได้นำข้อมูลของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษา บันทึกลงใน เว็บไซต์ของตำบลชัยภูมิ ทั้งนี้ศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนเพื่อให้อยู่ในความรับผิดชอบดูแลสถานที่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยภูมิในการปรับปรุงข้อมูลต่างๆของชุมชนให้ทันสมัยอยู่เสมอ

การติดตามผลการจัดทำโครงการศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชน

เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2547 อาจารย์และนักศึกษาโครงการวิจัยได้เดินทางไปติดตามการดำเนินการของศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชน ที่ชั้น 2 อาคารสำนักงาน องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยภูมิ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในความรับผิดชอบของทาง องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยภูมิ จากการสอบถามและการติดตามประเมิน ท่านปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลได้ตอบคำถามว่า ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ได้เปิดให้บริการทุกวัน และจะเปิดให้ผู้เข้าร่วมประชุมที่เดินทางจากที่อื่นมาเยี่ยมชมองค์การบริหารส่วนตำบล ทางองค์การบริหารส่วนตำบลก็จะเปิดให้เข้าเยี่ยมชมศูนย์การเรียนรู้ด้วยทุกครั้ง

ปัจจุบัน ศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชน ได้ปรับเปลี่ยนให้เป็น ห้องคอมพิวเตอร์ เนื่องจากทาง องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยภูมิ ได้รับงบประมาณเพิ่มเติมในการจัดซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นจำนวน 10 เครื่องและจะมีการจัดสอนคอมพิวเตอร์ให้ผู้ที่สนใจเรียน แต่จุดนิทรรศน์ที่มีการติดแสดง รวมถึงข้อมูลภูมิปัญญาด้านสุขภาพ นั้นยังคงติดอยู่ เพื่อการแสดงให้เห็นมาเรียนคอมพิวเตอร์และผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้าเยี่ยมชมทางกลุ่มนักศึกษาได้เสนอแนะให้ทางเจ้าหน้าที่ได้สอนและให้เปิดเว็บไซต์ของทางองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลชัยภูมิ เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้ข้อมูลชุมชนผ่านทางเว็บไซต์ ด้วยอีกทางหนึ่ง

แผนภูมิแสดงการสืบทอดภูมิปัญญาสุขภาพรูปแบบที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้ตำบลชัยชุมพล

การสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาสุขภาพ รูปแบบที่ 3 หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการทำประชาคมเพื่อจัดเวทีหารูปแบบการฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อส่งเสริมสุขภาพแบบบูรณาการ โดยความร่วมมือระหว่างนักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชนกับชุมชน ตำบลชัยชุมพล เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2547 เวลา 19.00 น.-21.00 น. ณ วัดน้ำใส หมู่ที่ 1 บ้านน้ำใส มีผู้เข้าร่วมทำประชาคมทั้งหมด 51 คน ได้มีข้อตกลงกันว่า ควรมีการจัดสร้างหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น

วันที่ 22 กรกฎาคม 2547 เวลา 15.00 น. – เวลา 18.00 น. ได้มีการจัดเวทีประชาพิจารณ์เพื่อร่วมกันพิจารณาหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทางคณะผู้วิจัยและเจ้าของภูมิปัญญาได้จัดร่างไว้แล้วโดยมีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 15 คน ซึ่งเป็นตัวแทนครูผู้สอนในโรงเรียน ในตำบลชัยชุมพล

วัตถุประสงค์การจัดเวทีการเรียนรู้

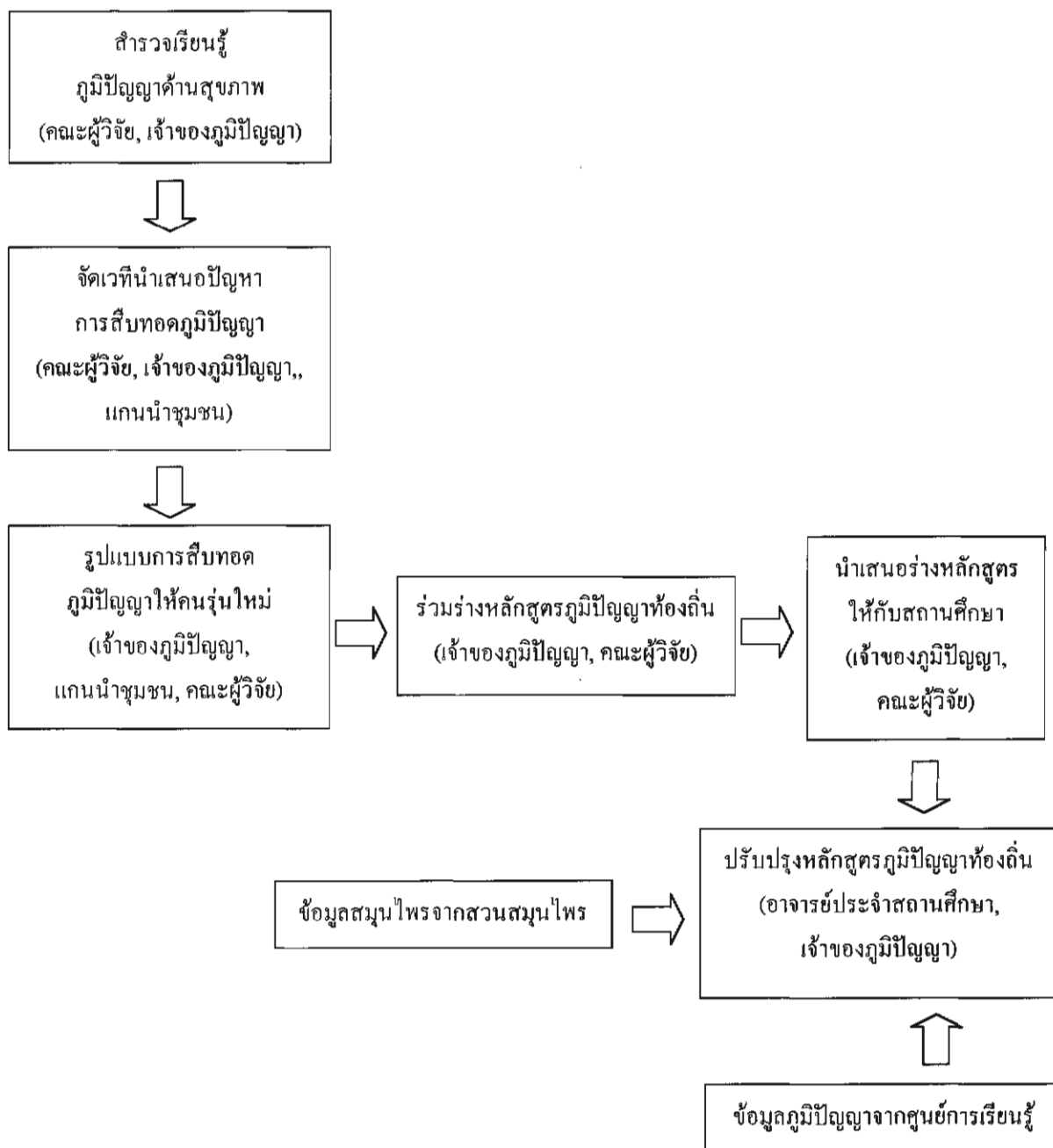
1. เพื่อร่วมประชาพิจารณ์หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เพื่อร่วมเสนอ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่อง การจัดวิทยากรเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมเป็นวิทยากรพิเศษในการสอน ตามหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มผู้เข้าร่วมประชาพิจารณ์ประกอบด้วย

1. เจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 2. ครู จากโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนตำบลชัยชุมพล ซึ่งประกอบด้วย โรงเรียนวัดน้ำใส โรงเรียนวัดนาทะเต โรงเรียนวัดห้องสูง
 3. นักศึกษา และอาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชน
- โดยทางทีมวิจัยได้จัดร่างหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มนักเรียนดังนี้ คือ
1. หลักสูตรนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2
 2. หลักสูตรนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4
 3. หลักสูตรนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6

โดยความยากง่ายของเนื้อหาจะแตกต่างกันในแต่ละชั้นปีเรียนของนักเรียน จากการทำประชาพิจารณ์หลักสูตร ได้ข้อสรุปว่า ให้ทางผู้วิจัยจัดทำหลักสูตรในฉบับสมบูรณ์และส่งต่อให้ทางโรงเรียน ในชุมชนถือปฏิบัติตามที่ทางสถานศึกษาเห็นสมควรจะหยิบยกประเด็นใดเข้ามาร่วมในการจัดการเรียนการสอน โดยตัดปัญหาเรื่องการจัดหาวิทยากรประจำมาสอน เพราะจะเกิดปัญหาเรื่องการจ่ายค่าตอบแทนให้กับวิทยากร และให้ทางกลุ่มทีมวิจัยสนับสนุนเอกสารเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น

แผนภูมิแสดงการสืบหอดกรณีปัญหาสุขภาพรูปแบบที่ 3 หลักสูตรกรณีปัญหาท้องถิ่น

สรุปบทบาทการมีส่วนร่วมขององค์กรต่าง ๆ ในการสืบทอด/ฟื้นฟู ภูมิปัญญาด้าน สุขภาพ

1. สถานศึกษา (โรงเรียน) เนื่องจากครูเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับเด็กนักเรียน และมีความใกล้ชิดกับเด็กนักเรียน จึงมีบทบาทในการเป็นสื่อในการจัดใส่ภูมิปัญญาด้านสุขภาพ เข้าผสมผสานร่วมกับการเรียนการสอนในวิชาอื่น ๆ ร่วมกับภูมิปัญญาด้านอื่นๆ ด้วย
2. นักศึกษา/อาจารย์บทบาทในการเป็นที่ปรึกษา ให้ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวก ร่วมมือกันก่อตั้งโครงการวิจัย และร่วมกันกระตุ้นทีมวิจัยและชุมชนให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
3. แกนนำชุมชน เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมือกับทีมวิจัยในการดำเนินงาน รวมทั้งการให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะต่างๆ แก่ทีมวิจัย ในการปรับรูปแบบการดำเนินโครงการต่างๆ ให้เหมาะสมกับชุมชนและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนสูงสุด
4. ชุมชนเป็นผู้ดำเนินงานและปฏิบัติโครงการ โดยมีทีมวิจัยเป็นผู้สนับสนุนความรู้ทางวิชาการ และชุมชนเป็นผู้คิดรูปแบบในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญา ตลอดจนเป็นผู้ที่ได้ใช้ประโยชน์จากผลของโครงการโดยตรง
5. เจ้าของภูมิปัญญาเป็นตัวแทนในด้านการเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญาของตน ให้กับชุมชน รวมถึงขั้นตอนกรรมวิธีต่างๆ ในภูมิปัญญาของตนให้กับผู้อื่น ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การพึ่งพาซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังสามารถคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาของตนเอง
6. องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมาก จึงมีบทบาทในการสนับสนุน ทีมวิจัยโดยเป็นตัวสนับสนุนการดำเนินงานของทีมวิจัยและยังเป็นที่ประสานระหว่างทีมวิจัยและชุมชน อำนวยความสะดวก และร่วมรับผิดชอบโครงการร่วมกัน

บทเรียนที่ได้จากการทำโครงการ

อาจารย์

- ได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านสุขภาพโดยละเอียด และสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลสำหรับสอดแทรกในเนื้อหาการเรียนการสอน

- เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้ นักศึกษารุ่นต่อไปเข้ามาเรียนรู้จากเจ้าของภูมิปัญญา

- ได้ประสบการณ์ในการบูรณาการกระบวนวิชาต่าง ๆ โดยใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นตัวขับเคลื่อนโดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสุขภาพ

- ได้เรียนรู้และทราบถึงศักยภาพด้านอื่น ๆ ของพื้นที่ที่ได้ศึกษา ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นโครงการวิจัยประเด็นอื่นๆ ได้ต่อไป

นักศึกษา

- ได้เรียนรู้ ผ่านการปฏิบัติจริง ถึง กระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ทุกขั้นตอน

- ได้นำความรู้วิชาการใน สาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน นำไปใช้จริงในการปฏิบัติงานโครงการวิจัย ถือได้ว่าเป็น การบูรณาการทุกรายวิชาในสาขาวิชาสาธารณสุขชุมชนมาใช้ในการดำเนินงาน

- นักศึกษามีความรู้และทักษะการปฏิบัติงานชุมชนเพิ่มขึ้น สร้างความมั่นใจและแนวทางในการปฏิบัติงานชุมชนที่จะนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง เมื่อสำเร็จการศึกษา

- สร้างความสามัคคีและการปรับตัวเข้ากับกลุ่ม ผู้ร่วมงาน รู้จักสถานการณ์และการปฏิบัติงานเป็นทีมในชุมชน

- นักศึกษา ในสถานภาพที่เป็นเยาวชนรุ่นใหม่ได้เข้าไปทำงานโครงการวิจัย ในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนด้านภูมิปัญญาสุขภาพและสุขภาพเชิงสมัยใหม่ โดยเฉพาะชุมชนชนบท เป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่นักศึกษาที่ จะเป็นพลังสำคัญของชาติในอนาคตต่อไป

- การได้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมเชิงพัฒนาที่เน้น การ ผลักดันและดึงพลังของทุกภาคส่วนเพื่อแก้ไขปัญหาสู่การพัฒนาชุมชน ในส่วน ของนักศึกษาเมื่อเสร็จสิ้น โครงการจึงได้ทั้งประสบการณ์ วิธีการ ตลอดจนเครื่องมืออันทรงพลัง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการผลักดันพลังของทุกคน ทุกภาคส่วนเพื่อนำสู่กิจกรรมพัฒนา ทั้งในองค์กรที่ปฏิบัติงานและชุมชน ซึ่งนักศึกษาสามารถนำความรู้และทักษะเหล่านี้เพื่อการปฏิบัติงานได้จริงเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว

บทเรียนที่ได้จากการทำโครงการ ในมุมมองของชุมชน

ประชาชนในชุมชน

- ชุมชนได้เรียนรู้ซึ่งกระบวนการในการพัฒนาที่ต้องระดม ความรู้ ความคิด และพลังของทุกภาคส่วน

- ชุมชนตระหนักถึง ความสำคัญของความมีพลังในตัวเองและสามารถผลักดันอำนาจ ในการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ด้วยตนเอง
- ชุมชนสามารถดูแลสุขภาพสุภาพ ของตนเองเบื้องต้นได้อย่างเกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ด้วยการรักษาแบบการแพทย์แผนใหม่ ผสมผสานการแพทย์ทางเลือกอื่น ๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งตรงกับพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันในเรื่องของความพอเพียงและความสามารถในการพึ่งตนเองของประชาชน
- ประชาชนตระหนักและวางแผนในความรู้ ความสามารถ ที่เป็นภูมิปัญญาของตนเองและร่วมกันอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาของตนเองสืบต่อไป

เจ้าของภูมิปัญญา

- มีความมั่นใจ และตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาที่ตนเองเพิ่มขึ้น
- ภูมิปัญญาของตนเองเป็นที่รู้จักทั้งในชุมชนและต่างชุมชนเพิ่มขึ้นเมื่อมีการจัดทำโครงการในครั้งนี้ขึ้น
- ภูมิปัญญาของตนเองจะยังคงอยู่ และได้รับการสืบทอดให้กับคนรุ่นหลังได้รับรู้

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ปัญหาภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ก่อกำเนิด สังคม ปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัยอยู่ในจิตใจ ระบบคิด พฤติกรรมความเคยชินและความสันทัดจัดเจนที่เรียกเป็นองค์รวมว่าวัฒนธรรมของชาวบ้าน โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการทดสอบในชีวิตจริง ผ่านกาลเวลา สถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจสังคมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ จึงเป็นธรรมดาที่ภูมิปัญญาท้องถิ่น หลายสิ่งหลายอย่างย่อมตกสมัยไปแล้ว ทว่าพร้อมกันนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกหลายสิ่งหลายอย่าง ยังคงอยู่ หากแต่มีการปรับใช้ตามสถานการณ์แล้วองงามเคิบโตต่อไป เช่นเดียวกับภูมิปัญญาทางด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งของการพึ่งตนเองในชุมชน ในขณะที่การให้บริการของแพทย์แผนปัจจุบันได้ละเลยมิติทางด้านจิตใจ เพราะมุ่งเน้นการใช้ความรู้ เทคโนโลยี ที่แสดงถึงความเชี่ยวชาญเป็นหลัก ในขณะที่ทางแพทย์พื้นบ้านเป็นการรักษาแบบองค์รวม ที่มุ่งเน้น “รักษาคคน ไม่รักษาเฉพาะโรค” คงรูปแบบพิธีกรรม หรือการสนับสนุนทางสังคม ในทุกรูปแบบที่เน้นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ป่วย ซึ่งนับวันจะสูญหายไปจากท้องถิ่นเนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญ มองว่าเป็นเรื่องงมงาย และไม่มีผู้สืบทอด

ระบบสุขภาพชุมชน

จากการศึกษาพบว่าเมื่อเกิดการเจ็บป่วยกระบวนการเฝ้าระวังรักษาโรคที่มีในชุมชน คำบาลย์จุมพล มีหลากหลาย โดยชาวบ้านไม่ได้พึ่งระบบการแพทย์แบบใดแบบหนึ่งแต่จะพึ่งการรักษาแบบอื่นควบคู่กันไป โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น และรูปแบบการดูแลรักษาตนเองแบบพื้นบ้าน เพื่อรักษาตัวเองหรือญาติของตน นอกจากนั้นชุมชนยังมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกกำลังกาย การทำงาน ซึ่งการที่ชาวบ้านมีระบบการดูแลสุขภาพมากกว่า วิธีนี้เรียกว่าระบบการแพทย์แบบพหุลักษณะ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. 2545 : 58) ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีระบบการแพทย์ใดระบบเดียวที่จะมีความสมบูรณ์แบบในตัวเอง ซึ่งหมายถึง มีราคาถูก ทั้งถึงชาวบ้าน สามารถเข้ารับการรักษานั้นอย่างสะดวกสบาย และตอบสนองปัญหาของชาวบ้านได้ทุกปัญหา สามารถอธิบายได้ถูกใจชาวบ้านในทุก ๆ โรคที่ชาวบ้านเจอซึ่งในความเป็นจริงไม่มีการแพทย์ระบบใดที่สมบูรณ์แบบอุดมคติ

ในอันที่จะตอบสนองต่อปัญหาความเจ็บป่วยและสามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ป่วยและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ทุกมิติ โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ และด้านสังคมที่การแพทย์แผนปัจจุบันมักจะละเลยไป

กระบวนการรักษาเยียวยาโรคและความเจ็บป่วยในแต่ละครั้งของคนในชุมชนตำบลชัยชุมพล จากการจัดเวทีประชาคมในแต่ละหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกันหลายปัจจัย ทั้งตัวผู้ป่วย ครอบครัว ญาติ เครือข่ายทางสังคมและชุมชน ฐานะทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์กับผู้ให้การรักษา ซึ่งเมื่อคนใดคนหนึ่งในชุมชนประสบความสำเร็จด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง หรือจากหมอคนใดคนหนึ่งก็จะแนะนำบอกต่อให้กับคนอื่นในชุมชน ประสพการณ์เหล่านี้จะไหลเวียนอยู่ในชุมชน และจะถูกเลือกตามบริบทต่างๆ กันไป ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชน (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. 2545 : 53)

ดังนั้นสังคมทั่วโลกจึงมีการแพทย์มากกว่าหนึ่งระบบดำรงอยู่เสมอ ซึ่งเป็นความหลากหลายในการรักษาโรคที่ดำรงอยู่เพื่อตอบสนองกับความสลับซับซ้อนของปัญหาสุขภาพของมนุษย์ที่มีมิติทางร่างกาย จิตใจ สังคม วัฒนธรรม และนิเวศน์วิทยา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่นมีอยู่ควบคู่ไปกับความหลากหลายทางร่างกาย

การสำรวจภูมิปัญญาสุขภาพ

จากการสำรวจภูมิปัญญาด้านสุขภาพของชุมชนตำบลชัยชุมพล สามารถนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ตามการดูแลสุขภาพทางกาย ใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ (ยิ่งยง เทาประเสริฐ . 2546 : 34) ได้ดังนี้ คือ 1) ด้านพิธีกรรมบำบัด/จิตบำบัด ซึ่งว่าด้วยการดูแลรักษาสุขภาพทางใจ ทางสังคมและจิตวิญญาณ เช่น การแกว่งผ้า การเข้าทรง ทำนายทายทัก การสะเดาะเคราะห์ 2) ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ซึ่งมีทั้งการใช้สมุนไพรในการบำบัดรักษาโรคเองและหมอมสมุนไพร 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับหมอนวด หมอเป่า หมอเข้ากระดูก 4) พิธีกรรมด้านการสร้างขวัญกำลังใจ เช่น สืบชะตา ถูขวัญ 5) กลุ่มพิธีกรรมด้านการสร้างความร่มเย็นและสิริมงคล เช่น ทำบุญ

ปัญหาในการสืบทอดภูมิปัญญาด้านสุขภาพในชุมชน ตำบลชัยชุมพล จากการจัดเวทีประชาคม พบว่า มีมุมมองแตกต่างกันไป ในส่วนของผู้รับบริการรักษาหรือประชาชนทั่วไปคิดว่าเจ้าของภูมิปัญญาหวงความรู้ไม่ยอมสืบทอดให้ใคร ซึ่งสอดคล้องกับที่นายแพทย์จรัส สุวรรณเวลา (2547 อ้างใน โกมล สนั่นกล้อง. 2547 : 11) ที่ได้กล่าวว่า การแพทย์พื้นบ้านมีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม แต่การศึกษาต่อเนื่อง ทั้งยังยึดติดและหวงวิชาทำให้ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร อีกประการคือเจ้าของภูมิปัญญาบางคนมีอายุน้อยทำให้ขาดความเชื่อถือจากคนในชุมชน และที่สำคัญคนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่าอีกทั้งยังมองว่าเป็นสิ่งที่ยมง่ายและต่อต้าน ในส่วนเจ้าของภูมิปัญญา คิดว่า

คนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญจึงไม่คิดที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญานั้น ในขณะที่บางคนรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปแล้วไม่นำมาใช้ประโยชน์ ภูมิปัญญางานบางอย่างไม่สามารถสืบทอดให้กับคนทั่วไปได้ ต้องสืบทอดเฉพาะสายเลือดเท่านั้น และภูมิปัญญางานอย่างเช่นการเข้าทรงจะขึ้นอยู่กับเจ้าว่าจะเลือกใครเป็นร่างทรง บางภูมิปัญญาคนที่สืบทอดต้องมีเงื่อนไขหลายอย่างเช่นต้องเป็นผู้ที่บวชเรียนแล้ว และหลังจากรับภูมิปัญญาแล้วก็มีข้อห้ามมากมายทำให้ไม่มีผู้อยากสืบทอดภูมิปัญญานั้นๆ

รูปแบบในการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสุขภาพ

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ร่วมกับการใช้วิธีการศึกษาชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดเวทีการเรียนรู้ร่วมกัน ประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การทำประชาคม ประชาพิจารณ์ การสนทนากลุ่มย่อย การเรียนรู้จากชุมชนอื่น ซึ่งกระบวนการวิจัยดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม ได้ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมทำ และมองปัญหาคิดแก้ปัญหาพร้อมกันโดยมีฐานคิดว่าทุกสิ่งที่มีในชุมชนคือทุนทางสังคมเป็นทางเลือกที่น่าภูมิใจ ไม่ใช่สิ่งไร้สาระ จากการสำรวจและเรียนรู้ภูมิปัญญาสุขภาพในชุมชนพบว่ามีเพียงภูมิปัญญาหมอตำแยเท่านั้นที่ได้สูญหายไปจากชุมชน เนื่องจากเจ้าของภูมิปัญญาเสียชีวิต อีกทั้งการแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ภูมิปัญญาการคลอดและการดูแลหลังคลอดที่ยังคงอยู่จึงเป็นเพียงการปฏิบัติตัวระหว่างตั้งครรภ์และหลังคลอด ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นเพียงหารูปแบบในการสืบทอดภูมิปัญญาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนเท่านั้นไม่ได้มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาขึ้นมาซึ่งได้รูปแบบในการสืบทอดภูมิปัญญาสุขภาพของครัวเรือน 3 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 การสร้างสวนสมุนไพรในชุมชน เนื่องจากภูมิปัญญาด้านสุขภาพหลายๆ อย่างมีการใช้สมุนไพรประกอบในกระบวนการบำบัดรักษา และพื้นที่ในตำบลชัยภูมิพลมีหมอสมุนไพรเป็นจำนวนมาก การสร้างสวนสมุนไพรในชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อ เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรให้กับคนในชุมชน และเป็นสถานที่ให้ผู้ที่ต้องการใช้สมุนไพรได้นำไปใช้ได้โดยผู้ที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนคือท่านเจ้าอาวาสวัดร่องเสือ ซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญาสุขภาพด้านสมุนไพร และวัดร่องเสือยังเป็นสถานที่ในการสร้างสวนสมุนไพร ผู้ที่รับผิดชอบในการดูแลรักษาสวนสมุนไพรชุมชนคือเจ้าอาวาสวัดร่องเสือ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 11 และกำนันตำบล

กระบวนการสร้างสวนสมุนไพร คณะวิจัยได้ร่วมกับชุมชนจัดทอดผ้าป่าเพื่อหางบประมาณในการสร้างสวนสมุนไพรซึ่งจัดตรงกับวันที่มีทางวัดมีการทอดผ้าป่าขอผ้าของวัดร่องเสือ และได้มีการรับบริจาคสมุนไพรจากชุมชน เพื่อนำมาเพาะกล้าเตรียมปลูก อีกทั้งยังได้มีการติดป้าย

บรรยายสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิด หลังจากได้สร้างสวนสมุนไพรและได้มีการติดตามผลการดำเนินงาน มีการขยายแปลงสมุนไพรและมีการนำเอาสมุนไพรซึ่งเป็นไม้ยืนต้นมาลงเพิ่มขึ้น รวมทั้งคณะวิจัยได้ทำ CD – ROM เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรให้กับวัดร่องเสือและให้กับหอกระจายข่าวในทุกหมู่บ้านเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรให้กับชาวบ้านในชุมชนต่อไป

การสร้างสวนสมุนไพรในชุมชน สามารถแก้ปัญหาในการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาสุขภาพเกี่ยวกับหอมสมุนไพรให้คงอยู่ในชุมชนต่อไปได้เนื่องจากเป็นสถานที่ให้เยาวชนรุ่นใหม่และประชาชนทั่วไปได้มีสถานที่เรียนรู้เกี่ยวกับสรรพคุณของสมุนไพรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทำให้เกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นตนเอง และหันมาเห็นความสำคัญของการดูแลรักษาสุขภาพตนเองและคนในครอบครัวโดยใช้สมุนไพรที่มีในชุมชน อีกทั้งชุมชนยังเกิดความภาคภูมิใจในการร่วมแรงร่วมใจขับเคลื่อนให้เกิดสวนสมุนไพรในชุมชน และเจ้าของภูมิปัญญาหอมสมุนไพรเกิดความความภูมิใจที่มีผู้เห็นความสำคัญในภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

กลไกการขับเคลื่อนของสวนสมุนไพร ผู้เป็นหลักในการดูแลคือท่านเจ้าอาวาส วัดร่องเสือ ซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญาสมุนไพรและผู้นำบ้านและกำนันตำบลชัยมงคลรวมทั้งเจ้าของภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ทำให้สมุนไพรที่ปลูกมีการนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชน อีกทั้งจากการติดตามประเมินโดยร่วมกับชุมชนทุกคนต่างเห็นความสำคัญ และความจำเป็นโดยได้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกสมุนไพร และหาพันธุ์สมุนไพรมาปลูกเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีพื้นที่ใช้ในการย้อมผ้าเพื่อใช้ทออันเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง

รูปแบบที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เนื่องจากชีวิตและวิถีชีวิตของชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์กับปัจจัยหลายอย่างที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม ศาสนธรรม เชื่อมโยงกัน แล้วตัวชีวิตเองนั้นต้องอาศัยการเรียนรู้ การเรียนรู้ตลอดเวลาเพราะสิ่งต่างๆ ที่สัมพันธ์กันไม่ได้อยู่นิ่ง แต่มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา มีของใหม่เข้ามา ซึ่งถ้าไม่มีการเรียนรู้ก็จะไม่สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้ เรียนรู้เพื่อรักษาความสัมพันธ์ทั้งหมดให้ก้าวไปอย่างมีคุณภาพ อย่างมีความสุข ซึ่งถ้ามีความสุขก็เกิดความเป็นปกติ (ประเวศ วะสี. 2547 : 1) จากความสำคัญความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อสุขภาพ และความสำคัญของการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยจึงได้ร่วมกับชุมชนจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้นในชุมชน โดยใช้ชื่อศูนย์ว่า “ศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูชัยมงคล” ซึ่งตั้งอยู่ ชั้น 2 อาคารสำนักงาน องค์การบริหารส่วนตำบลชัยมงคล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เป็นแหล่งรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นแหล่งความรู้ของชุมชน 2) เพื่อเผยแพร่ความรู้ข้อมูลข่าวสารของชุมชน 3) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการยอมรับให้ความสนใจ และภาคภูมิใจในท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

และสร้างเอกลักษณ์ของชุมชน และประชาชนได้รับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งรูปแบบในการสืบทอด และฟื้นฟูภูมิปัญญานี้สอดคล้องกับ ที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ (2547 : 60) ได้เสนอ แนวทางการ พัฒนาเครือข่ายการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ว่าควรมีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยฐานข้อมูล หรือวิธีการอื่น ๆ เป็นเครื่องมือ คือ เนื้อหาสาระของภูมิปัญญานั้น กระบวนการได้ แก่การก่อให้เกิดการสะสมกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ กระบวนการเลือกสรรปรุงแต่ง พัฒนากระบวนการถ่ายทอด โดยต้องมองที่เป้าหมายว่าจะไปสู่ทิศทางใด เช่น การพึ่งตนเอง หรือ สุขภาวะการมีอยู่มีกิน ความพอเพียง สอดคล้องกับยุคสมัย

กลไกในการขับเคลื่อนแกนหลักคือองค์การบริหารส่วนตำบลชัยชุมพลเป็นผู้ดูแลการ ดำเนินการนี้ และจากการติดตามผลการดำเนินการ พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ได้เปิดให้บริการทุกวัน ราชการ และผู้มาเยี่ยมชมส่วนใหญ่คือผู้มาศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น และผู้ที่มาติดต่องาน และยัง ได้มีการเผยแพร่ข้อมูลทั้งหมดทางเว็บไซต์ของตำบลชัยชุมพล

การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้เลือกกระบวนการ เรียนรู้ของ “คนใน” ร่วมกับคณะที่วิจัย ซึ่งถือเป็นหัวใจของการฟื้นฟูพลังท้องถิ่น คนในท้องถิ่น เกิดการเรียนรู้ชุมพลหรือจุดพลังของชุมชนหรือท้องถิ่น การเรียนรู้ด้วยตนเองถึงสิ่งที่ชุมชนหรือ ท้องถิ่นมีอยู่จะทำให้เกิดการฟื้นความภาคภูมิใจ ศักดิ์ศรี ตำนานของความเป็นคนในท้องถิ่น และ ความมั่นใจที่จะตัดสินใจเลือกเส้นทางเดินของตนเองได้

รูปแบบที่ 3 หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น กลไกการขับเคลื่อนการสืบทอดปัญญาท้องถิ่น ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ สถานศึกษา ที่มีอยู่ในชุมชน เพราะถ้าสถานศึกษาได้นำเอาภูมิปัญญาที่มี อยู่ในชุมชนบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนแก่นักเรียน จะทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้ ทราบถึงภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน โดยกระบวนการสอนนั้นควรสอนตั้งแต่รากเหง้าของ ภูมิปัญญา มุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญเพื่อเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง และตระหนักใน คุณค่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

ดังนั้นคณะวิจัยจึงได้ประสานงานกับผู้บริหารโรงเรียนในตำบลชัยชุมพล เพื่อนำเสนอ ข้อมูลการสำรวจภูมิปัญญาด้านสุขภาพในชุมชน เพื่อให้โรงเรียนได้นำไปใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนวัดน้ำใสเห็นด้วยในหลักการ แต่มีความประสงค์ให้คณะผู้วิจัยร่างหลักสูตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ครูผู้สอนได้เห็นแนวทาง ซึ่งคณะวิจัยได้ร่วมกับเจ้าของภูมิปัญญาในชุมชน ร่วมร่างหลักสูตรเพื่อนำเสนอตัวแทนโรงเรียนในตำบลชัยชุมพล จำนวน 3 โรงเรียน โดยหลักสูตร แบ่งเป็น 3 ระดับคือ ประถมศึกษาปีที่ 1-2 , 3-4 , 5-6 และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้ข้อเสนอแนะ จากครูผู้สอนให้คณะวิจัยรวบรวม ภูมิปัญญาด้านอื่นๆ ที่นอกเหนือจากภูมิปัญญาด้านสุขภาพและมี

ความประสงค์ให้มีการสาธิตการสอนโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอน ซึ่งประเด็นดังกล่าวถือเป็นความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างคณะวิจัยกับครูเนื่องจากหลักสูตรต่างๆ ในสถานศึกษาควรเป็นหน้าที่ของสถานศึกษานั้นๆ เป็นผู้จัดทำ ซึ่งอาจแตกต่างกันแต่ละโรงเรียน แต่สามารถเป็นแนวทางเดียวกันได้ เพราะแต่ละท้องถิ่นมีจุดเด่นที่ต่างกัน ต้องเลือกสิ่งที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนจริงๆ ดังนั้นเนื้อหาสาระ ที่กำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นนั้น จะต้องสามารถรับใช้หรือตอบสนองความต้องการของชุมชนได้จริงๆ และทำให้ผู้เรียนเมื่อเรียนจบแล้วสามารถเป็นคนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้อย่างเต็มภาคภูมิ และสามารถพึ่งตนเองได้ (สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์, 2546 อ้างใน กชกร ชินะวงศ์, 2546 : 15) ซึ่งสอดคล้องกับที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547 : 14) ที่ได้เสนอกระบวนการเกิดและดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญา ว่า ภูมิปัญญามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ทำโดยบุคคลหรือชุมชน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันที่อาจไม่มีการจัดตั้งเป็นรูปแบบตายตัว ซึ่งสังคมไทยที่พบในพื้นที่ต่างๆ จะมีการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาให้เผชิญกับเงื่อนไขต่างๆ

จากการวิจัยที่พบว่าเยาวชนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น มองว่าเป็นสิ่งมลาย ไร้สาระ การสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ เกี่ยวกับชุมพลหรือฐานพลังของชุมชนหรือท้องถิ่น การเรียนรู้ด้วยตนเองคือสิ่งที่ชุมชนหรือท้องถิ่นมีอยู่จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ศักดิ์ศรี และความมั่นใจที่จะตัดสินใจและเลือกเส้นทางตนเองได้ ดังนั้นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนโดยมีทีมวิจัยเป็นผู้ประสานทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน โดยเริ่มต้นด้วยการปรับฐานคิดของครูและผู้บริหารในโรงเรียนว่ายังมีแหล่งความรู้อีกมากมายอยู่นอกโรงเรียน แล้วเข้าไปศึกษาจากผู้ที่เป็นชาวบ้าน สร้างกระบวนการสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาต่อไป โดยกลไกการขับเคลื่อนต้องร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนโดยเฉพาะเจ้าของภูมิปัญญา การศึกษาจะทำให้เกิดผลกระทบทางบวกต่อการสร้างระบบความรู้ทางท้องถิ่นให้แข็งแรงมากขึ้น โดยใช้กระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะทำให้เยาวชนและคนในชุมชนเคารพศักดิ์ศรีของกันและกัน

การได้เรียนรู้เรื่องราวในท้องถิ่นที่โรงเรียนนั้นได้ตั้งอยู่ เด็กจะได้เรียนอย่างสนุก ชุมชนพอใจว่าได้มีส่วนร่วมและได้ใกล้ชิดกับโรงเรียนมากขึ้น ครูเองก็จะสนุกจากการเรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ ที่อยู่ใกล้ตัวแต่ถูกมองข้ามไปซึ่งการเชื่อมโยงวิถีชีวิตในชุมชนของผู้เรียนคือทิศทางหลักในการจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2542) และฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545) ซึ่งการจัดการศึกษาแบบปฏิรูปการเรียนรู้จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทของผู้เรียน การนำเอาลักษณะเฉพาะตัวของท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนา

หลักสูตรจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดหลักสูตร ซึ่งหลักสูตรแต่ละโรงเรียนจะต้องสะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่

กล่าวได้ว่ากระบวนการดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆ ในชุมชนท้องถิ่น สุขภาพกับวิถีชีวิตคือสิ่งเดียวกัน ที่มีความสัมพันธ์อย่างได้สมดุล ทั้งกาย ใจ สังคม จิตวิญญาณ รวมถึงระบบนิเวศในชุมชน ซึ่งความสัมพันธ์ทั้งหมดในมิติของชุมชนนี้ นำมาซึ่งรากฐานสุขภาพและความสามัคคีในชุมชน ซึ่งเป็นสุขภาวะอย่างแท้จริงในการวิจัยครั้งนี้คณะวิจัยได้เป็นตัวขับเคลื่อนและกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันคิด และทำในจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมให้ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาต่อเนื่องในเรื่องการสร้างเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ควรมีการศึกษาและมีการทดลองนำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในสถานศึกษาให้ครบกระบวนการ
3. ควรมีการทดลองใช้การให้บริการแพทย์พื้นบ้านควบคู่ไปกับการรักษาแผนปัจจุบัน
4. การวิจัยครั้งต่อไปควรรี้อย่างจริงจังการบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มีส่วนร่วมน้อยมาก

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ควรมีการติดตามประเมินผลโครงการอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีการติดตามจะทำให้ชุมชนไม่เกิดความตื่นตัวในการดำเนินงาน
2. ข้อมูลที่ได้จากโครงการวิจัยควรมีการนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชน โดยให้หน่วยงานต่าง ๆ เป็นผู้นำไปใช้

ปัญหาอุปสรรคในการวิจัย

1. จากการสัมภาษณ์และเข้าไปเรียนรู้ร่วมกันกับเจ้าของภูมิปัญญาพบว่าบางภูมิปัญญาจะมีปัญหาเจ้าของภูมิปัญญาไม่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล เนื่องจากเกรงว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่มาจับ

เนื่องจากคิดว่าเป็นการหลอกลวงประชาชน และบางภูมิภาคเป็นลิขสิทธิ์ส่วนบุคคลไม่สามารถเผยแพร่ได้

2. บางครั้งการไปศึกษาเรียนรู้จากเจ้าของภูมิภาคจะได้แต่ข้อมูลทั่วไป จะไม่ได้เห็นกระบวนการพิธีกรรมเนื่องจากไม่มีผู้ให้บริการทำให้ทีมวิจัยต้องหาโอกาสไปศึกษาอีกครั้ง

3. การขอสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการล่าช้าเนื่องจากช่วงเวลาที่ทำวิจัย เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (มีการเลือกนายก อบต.) ทำให้โครงการที่เสนอต้องรอหลังการเลือกตั้ง

4. บุคคลากรในองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะผู้นำไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต แต่จะให้ความสำคัญกับโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน

5. การศึกษาครั้งนี้ยังไม่เกิดเครือข่ายของเจ้าของภูมิภาค

6. สถานศึกษายังไม่เข้าใจแนวทางการนำหลักสูตรภูมิภาคท้องถิ่นมาใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง. (2540). “หลักการและเทคนิคการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
ของประชาชน,” วารสารสาธารณสุขมูลฐาน ภาคกลาง. 12 (4) : 22-29.

กชกร ชินะวงศ์. (2546, มีนาคม-เมษายน). “กะเพาความคิดถูกผู้ขายจากขุนน้ำแม่แจ่ม,”
จดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. 4 (2) : 13-16

กรรณิการ์ พงษ์สนธิ และคณะ. (2543). รายงานการวิจัย การพัฒนาสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของผู้
สูงอายุ บ้านช่วงสิงห์ หมู่ 3 อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : คณะพยาบาล
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โกมล สนั่นก้อง. (2547, มีนาคม-เมษายน). “การแพทย์พื้นบ้าน : บทเรียนจากล้านนาสู่ภูมิ
ปัญญาปักษ์ใต้,” จดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. 5 (2) : 10-11.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2536). “แนวคิดไทยเรื่อง เจ็บไข้ได้ป่วย,” ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับ
การพัฒนาชนบท. บรรณาธิการโดย เสรี พงศ์พิส. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2536). “วัฒนธรรมกับความหลากหลายทางชีวภาพ,” ใน ความหลากหลาย
ทางชีวภาพกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2537). “ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์,” ใน
ความเชื่อและพิธีกรรม : ภูมิปัญญาไทย. เอกสารประชุมสัมมนาวิทยาลัยครูเชียงใหม่
เอกสารหมายเลข 1.

รวีช ปุณโณทก. (2531). ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- นพวรรณ ชีระพันธ์. (2546, กันยายน-ธันวาคม). “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมในสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา,” วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา. 1 (1) : 17-22.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2547, พฤษภาคม-มิถุนายน). “ภูมิปัญญาความรู้ท้องถิ่น ในงานพัฒนา,” จดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. 5 (3) : 14-16.
- ปกรณ์ จริงสูงเนิน. (2536). แนวคิดและแนวทางในการดำเนินโครงการปกป้องป่าไม้เมืองไทย เพื่อเร่งรัดฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการโครงการ รฟด.
- ประเวศ วะสี. (2530, มกราคม - กุมภาพันธ์). “การแพทย์แผนไทย : ภูมิปัญญาแห่งการพึ่งตนเอง,” หมอชาวบ้าน. 8 (1) : 7.
- ประเวศ วะสี. (2530). การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- ปรีชา อุตระกุล และ นฤมล ปิยวิทย์. (2545). ภูมิปัญญาชาวบ้านนครราชสีมา. นครราชสีมา : ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา วิทยาลัยครูนครราชสีมา.
- ยงศักดิ์ ตันติปิฎก และ รวงทิพย์ ตันติปิฎก. (2547, มิถุนายน - กันยายน). “รายงานการศึกษาสถานการณ์และแนวทางการพัฒนาการสนับสนุนเพื่อสร้างกำลังคนรุ่นใหม่ ในระบบการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านไทย และการแพทย์ทางเลือก,” วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. 2 (3) : 35-63.
- รัชนก ทองขจร และคนอื่น ๆ. (2547). พื้นฟูภูมิปัญญาปักษ์ใต้ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. เชียงใหม่ : วนดาการพิมพ์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

รุจี จารุภาชนี่. (2540). รายงานการวิจัย การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบล กับองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น : วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร.

เสรี พงศ์พิศ. (2529). คื่นสุราลยเหง้า. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค วิถีชีวิตและกระบวนการการเรียนรู้ของชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชนบทไทย : ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2547). ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

อาภา มณีรัตน์. (2547, พฤศจิกายน-ธันวาคม). “การแพทย์พื้นบ้าน การพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่น ตู้อัดความรู้เชิงวิชาการในระบบการศึกษา,” จดหมายข่าวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. 5 (6) : 24-26.

ประชุม เพื่อหาระบบสุขภาพชุมชน และค้นหาเจ้าของภูมิปัญญา หมู่ที่ 6 บ้านช้างป่าหวาย

ประชุม เพื่อหาระบบสุขภาพชุมชน และค้นหาเจ้าของภูมิปัญญา หมู่ที่ 7 บ้านห้วยมุ่น

ประชุม เพื่อหาระบบสุขภาพชุมชน และค้นหาเจ้าของภูมิปัญญา หมู่ที่ 9 บ้านน้ำไต่ได้

ประชุม เพื่อหาระบบสุขภาพชุมชน และค้นหาเจ้าของภูมิปัญญา หมู่ที่ 4 บ้านคุ้ม

ประชุม เพื่อหาระบบสุขภาพชุมชน และค้นหาเจ้าของภูมิปัญญา หมู่ที่ 11 บ้านปากทอง

ประชุม เพื่อหาระบบสุขภาพชุมชน และค้นหาเจ้าของภูมิปัญญา หมู่ที่ 5 บ้านนาทะเล

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอนวดพื้นบ้าน นางคำ จรรยา หมู่ที่ 9 บ้านน้ำโสมได้

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอนำนมด นายทองอยู่ กางด้วง หมู่ที่ 2 บ้านหึ่งสูง

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอดี นายแก้ว คงสิงห์ หมู่ที่ 9 บ้านน้ำโสมได้

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญา หมอสีป่หรือ นายเที่ยง มีแก้ว หมู่ 1 บ้านน้ำใส

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอสะเคาะเคราะห์ นายเที่ยง มีแสน ม. 1 บ้านน้ำใส

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอสะเคาะเคราะห์

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาแกว่งผ้า นางจันทร์ลี ศรีทิพย์ ม. 1 บ้านน้ำใส

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอนำมนต์ นายเสงี่ยม ศรีทิพย์ ม. 8 บ้านร่องขวาง

สาธิตการรักษาโรคทางภูมิ ด้วยนำมนต์

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญา นางพา กนิเท โอคุลมาเคล ม.10 บ้านป่าสัก

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอเข้า นางสุน กางด้วง ม. 1 บ้านไส

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาแกว้งฟ้า นายเมือง ชสสม ม. 10 บ้านป่าสัก

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอนามนค์ นายเวียง ไจมาน.10 บ้านป่าสัก

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอนอเข้าทรง

สัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาหมอนอเข้าทรง นางอารีย์ ป่านคำ.10 บ้านป่าสัก

เจ้าของภูมิปัญญาหมอยางเจ้าตะเคาเคระห์ นายชัย

ประชาชน เพื่อร่วมกันหาแนวทางเพื่อฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญา

ศึกษาดูงานที่ ชมรมรักถิ่นไพร จังหวัดลำปาง

ร่วมกันคิดค้นรูปแบบสวนสมุนไพรชุมชน

กิจกรรมทอดผ้าป่าสวนไพร วัดร่องเสือ หมู่ที่ 10 บ้านป่าสัก

กิจกรรมทอดผ้าป่าเพื่อจัดหางบประมาณสวนสมุนไพรชุมชน

กิจกรรมร่วมปลูกสวนสมุนไพร

สวนสมุนไพรชุมชน ตำบลชัยชุมพล

กิจกรรมวันเปิดศูนย์การเรียนรู้ เปิดประตูสู่ชัยชุมพล

กิจกรรมวันเปิดศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพล

กิจกรรมวันเปิดศูนย์การเรียนรู้เปิดประตูสู่ชุมชนพล

กิจกรรมประชาพิจารณ์หลักสูตร ภูมิปัญญาท้องถิ่น

โครงการสร้างสวนสมุนไพรชุมชน ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ชื่อโครงการ โครงการสร้างสวนสมุนไพรชุมชน ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
 สถานที่ดำเนินการ วัดร่องเลี้ยว หมู่ 10 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
 หน่วยงาน/กรที่รับผิดชอบ โปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชนสถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์
 ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

1. หลักการและเหตุผล

จากการที่นักศึกษาโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชนได้ศึกษาดำรงข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาการรักษาพยาบาลของชุมชนในพื้นที่ 11 หมู่บ้านของตำบลชัยชุมพล พบว่าประชาชนมีการปลูกและการใช้สมุนไพรในครัวเรือนซึ่งเป็นการนำมาประกอบอาหารหรือนำมารักษาโรคในส่วนของหมอภูมิปัญญาอื่น ๆ ก็ได้มีการนำสมุนไพรมาใช้ประกอบ อาทิ ภูมิปัญญาหมอน้ำมันค์ ที่ต้องใช้ส้มป่อย และมะกรูด หมอฮากไม้ หรือหมอสมุนไพรซึ่งต้องมีการปลูก หาเก็บสมุนไพรเพื่อการรักษาโรค และจากการสำรวจปัญหาพบว่าเจ้าของภูมิปัญญายังมีการแยกตัวในลักษณะตัวใครตัวมัน ยังไม่เกิดเครือข่ายในลักษณะการรวมกลุ่ม ประกอบกับหมอสมุนไพรเจ้าของภูมิปัญญามีอายุมาก ขาดแคลนผู้สืบทอด ทำให้สมุนไพรในชุมชนที่ใช้ในการรักษาโรคบางชนิดสูญหายและบางชนิดอาจถูกลืมเลือนไปซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย อีกทั้งยาสมุนไพรในชุมชนนั้นนับว่าเป็นสมบัติอันล้ำค่าของชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดมาถึงปัจจุบัน ดังนั้นโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชนจึงได้ร่วมกับแกนนำของตำบลชัยชุมพลได้ศึกษาคูงานที่ชมรมรักษาสุนัขสมุนไพรจังหวัดลำปางขึ้น เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2547 เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์พืชสมุนไพร

และจากการได้ศึกษาคูงาน ได้เกิดข้อตกลงร่วมกันของแกนนำในการจัดสร้างสวนสมุนไพรชุมชน ที่วัดร่องเลี้ยว หมู่ที่ 10 บ้านป่าสักขึ้นเพื่อให้เกิดการรวมตัวกันของเจ้าของภูมิปัญญาซึ่งจะให้เกิดเครือข่ายภูมิปัญญาสมุนไพร และเกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาสมุนไพรให้คนรุ่นใหม่ แต่ในการจัดเวทีครั้งนี้ยังเกิดปัญหาในเรื่องงบประมาณที่ยังไม่เพียงพอ ดังนั้นนักศึกษาโปรแกรมสาธารณสุขชุมชนร่วมกับผู้นำของหมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้านในตำบลชัยชุมพลจึงได้จัดทำโครงการเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินงานในโครงการต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาในเรื่องการรักษาพยาบาลด้วยสมุนไพร
2. เพื่อให้เกิดศูนย์กลางเครือข่ายภูมิปัญญาการรักษาพยาบาลของชุมชนขึ้น
3. เพื่อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพร

3.เป้าหมายของโครงการ

เพื่อให้ราษฎรในตำบลชัยชุมพลรู้จักสมุนไพรใกล้ตัว ซึ่งนำมาประกอบเป็นยารักษาโรคได้มากมายหลายชนิด ซึ่งปัจจุบันใกล้ที่จะถูกกลืนเลือนจากชุมชน

4.งบประมาณค่าใช้จ่าย

ในการปลูกพืชทุกชนิดจำเป็นต้องมีน้ำซึ่งเป็นปัจจัยหลัก ซึ่งทางโครงการยังขาดปัจจัยต่อไปนี้ที่จะขอสนับสนุน

- ชัมเมอร์ส ขนาด 1.5 แรง	จำนวน 1 ตัว	=	17,000 บาท
- มิเตอร์ไฟฟ้า ขนาด 20 AM	จำนวน 1 ตัว	=	4,800 บาท
- ท่อ PVC ขนาด 1 นิ้ว	จำนวน 20 ท่อน	=	800 บาท
รวมงบประมาณที่ขอสนับสนุนประมาณ			รวม = 22,600 บาท

9.วิธีดำเนินการ

5.1 ขั้นเตรียมการ

5.1.1 ศึกษาข้อมูล ภูมิปัญญาการรักษาพยาบาล ตลอดจนการปลูกและการใช้สมุนไพรตำบลชัยชุมพล

5.1.2 จัดเวทีร่วมกับชุมชนหารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการรักษาพยาบาล ตลอดจนการปลูกและการใช้สมุนไพรตำบลชัยชุมพล

5.1.3 หาแหล่งงบประมาณในการดำเนินการและผู้รับผิดชอบโครงการร่วมกับชุมชน

5.2 ขั้นดำเนินการ

5.2.1 สำรวจและตรวจวัดสภาพแวดล้อมสถานที่ใช้ปลูกสมุนไพร

5.2.2 ลงมือสร้างสวนสมุนไพรร่วมกับชุมชน

5.2.3 จัดเวทีเจ้าของภูมิปัญญาการรักษาพยาบาล จัดสร้างศูนย์กลางเครือข่ายเจ้าของภูมิปัญญา ณ สวนสมุนไพรชุมชน

5.2.4 ประเมินโครงการ

10.ระยะเวลาดำเนินการ

3 เดือน (มีนาคม 2547-พฤษภาคม 2547)

11.ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 11.1 เกิดการสืบทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญาในการรักษาพยาบาลของชุมชนโดยความรับผิดชอบของชุมชนขึ้น
- 11.2 เกิดศูนย์กลางเครือข่ายภูมิปัญญาการรักษาพยาบาลของชุมชนขึ้น
- 11.3 ชุมชนเกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพร
- 11.4 ทำให้คนรุ่นใหม่รู้จักสมุนไพรไทยที่มีอยู่ในพื้นที่
- 11.5 ทำให้ราษฎรในชุมชนมีรายได้เสริมในการปลูกสมุนไพร
- 11.6 เพื่อเป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมของไทยสืบต่อไป

12.การบริหารจัดการ

- 12.1 คัดเลือกกรรมการรับผิดชอบโครงการจากแกนนำหมู่บ้าน
- 12.2 สำรวจสมุนไพรในหมู่บ้าน
- 12.3 จัดหาสมุนไพรที่หายากมาปลูกเพื่อขยายพันธุ์ต่อไป
- 12.4 อบรมการทำยาสมุนไพรให้คนในชุมชน

13.การติดตามความสำเร็จของโครงการ

- 13.1 มีศูนย์สมุนไพรเกิดขึ้นในชุมชน หมู่ 10 บ้านป่าสัก
- 13.2 ทำให้ราษฎรมีรายได้เสริมจากการปลูกสมุนไพร
- 13.3 ราษฎรเข้าใจการนำสมุนไพรมาทำยากินเองได้ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ

14.รับรองโครงการ

ขอรับรองว่าโครงการสมุนไพรใกล้ตัวเป็นโครงการที่เกิดตามความต้องการของชุมชนโดย
การมีส่วนร่วมของประชาชน จากการจัดเวทีประชาคมแต่ละหมู่บ้านดังนั้นจึงเห็นสมควรส่งเสริม

ลงชื่อ.....ผู้เสนอโครงการ

(นายอิน ศรีทิพย์)

ตำแหน่งกำนัน ตำบลชัยชุมพล

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ลงชื่อ.....ผู้รับรองโครงการ

(นายณรงค์ฤทธิ์ ทิวงาม)

ตำแหน่ง ประธานประชาคมตำบล

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ลงชื่อ.....ผู้รับรองโครงการ

(นายเฉลิม ตะมะ)

ตำแหน่ง เลขานุการประชาคมตำบล

(ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ลงชื่อ.....ผู้เห็นชอบโครงการ

(นายมารูญ เงินคำ)

ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลชัยชุมพล

คำอธิบายรายวิชา

ทราบถึงความเป็นมาของชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชนทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ทราบภูมิปัญญาด้านสุขภาพในชุมชน เช่น ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ภูมิปัญญาหมอน้ำมนต์ ภูมิปัญญาหมอกระดูก ภูมิปัญญาหมอนวดพื้นบ้าน ภูมิปัญญาหมอแก่งค้ำ ภูมิปัญญาสะเดาะเคราะห์ ภูมิปัญญาหมอเรียกขวัญ ภูมิปัญญาทอผ้า ภูมิปัญญาจักสาน รวมทั้งด้านศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวภายในชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. เพื่อให้นักเรียนได้ทราบถึงความเป็นไปของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนในชุมชน
3. เพื่อให้นักเรียนทราบถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ตำบลชัยชุมพล และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟู
4. เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการยอมรับให้ความสนใจ เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาในชุมชนของตนเองและเกิดความภาคภูมิใจท้องถิ่นของตนเอง
5. เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มนักเรียนชั้น ป.1 – ป.2

ลำดับที่	สาระ/หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ	ผู้สอน
1	หน่วยที่ 1 ประวัติชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชน	- ให้นักเรียนหาข้อมูลในชุมชนนำเสนอประวัติชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชนที่ควรรู้จัก - อธิบายและสรุปร่วมกัน		- บุคลากรอาวุโสในชุมชน
2	หน่วยที่ 2 ภูมิปัญญาชาวบ้านของตำบลชัยชุมพล	- อธิบายความหมาย - ให้ครูผู้สอนนำเสนอภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละหมู่บ้านของตำบลชัยชุมพล - อธิบายและสรุปร่วมกัน		- ครูผู้สอนในโรงเรียน
3	หน่วยที่ 3 ภาษาล้านนา	- อธิบาย - ชักถาม	- ตัวอย่างภาษาล้านนา	- บุคลากรอาวุโสในชุมชน
4	หน่วยที่ 4 ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการรักษากระดูก	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุป	- อุปกรณ์ประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอกระดูก

ลำดับที่	สาระ/หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ	ผู้สอน
5	หน่วยที่ 5 ภูมิปัญญาหมอแก่งผ้า	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุป	- อุปกรณ์ประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอแก่งผ้า
6 - 7	หน่วยที่ 6 ภูมิปัญญาหมอน้ำมนต์	- ชมตัวอย่างการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุป	- อุปกรณ์ในการประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอน้ำมนต์
8	หน่วยที่ 7 ภูมิปัญญาการสะเดาะเคราะห์	- ชมตัวอย่างการสาธิต - ชักถาม - สรุป	- อุปกรณ์ในการประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอสะเดาะเคราะห์
9 - 10	หน่วยที่ 8 ภูมิปัญญาหมอเรียกขวัญ + หมอทรงเจ้า	- ชมตัวอย่างการสาธิต - ชักถาม - สรุป	- อุปกรณ์ในการประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอเรียกขวัญ หมอ ทรงเจ้า
11	หน่วยที่ 9 การเลือกซื้อและใช้ยาแผนโบราณอย่างถูกต้อง	- ชมตัวอย่างการสาธิต - ชักถาม - สรุป	- ตัวอย่างยาแผนโบราณ	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอสุมไพรเจ้าหน้าทีสาธารณสุข
12 - 13	หน่วยที่ 10 สุมไพรในชีวิตประจำวัน	- เดินป่าท่องเทียวสวน สุมไพร - ชักถาม - สรุป	- สวนสุมไพร	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอสุมไพร
14 - 15	หน่วยที่ 11 การใช้สุมไพรปราบศัตรูพืชและการดูแลสิ่งแวดล้อมโดยวิธีการทางเกษตรอินทรีย์	- ชมการสาธิตการผลิตยาปราบศัตรูพืชจากสุมไพร - บรรยาย - ชักถาม	- ตัวอย่างยาปราบศัตรูพืช	- เกษตรตำบลชัยชุมพล
16	หน่วยที่ 12 การอบประคบด้วยสุมไพร การนวด	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุป	- ตัวอย่างลูกประคบ	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอสุมไพรและการนวด
17	หน่วยที่ 13 การใช้สุมไพรในการย้อมผ้า	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุป	- ตัวอย่างอุปกรณ์ในการย้อมผ้า	- เจ้าของภูมิปัญญาการย้อมผ้าและย้อมสีธรรมชาติ
18	หน่วยที่ 14 ภูมิปัญญาการทอผ้า	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุป	- ตัวอย่างอุปกรณ์ในการย้อมผ้า	- เจ้าของภูมิปัญญาการทอผ้า

สัปดาห์ที่	สาระ/หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ	ผู้สอน
19	หน่วยที่ 15 ภูมิปัญญาการจักสาน	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุป	- อุปกรณ์จักสาน	- เจ้าของภูมิปัญญาการจักสาน
20	หน่วยที่ 16 สถานที่ท่องเที่ยวในตำบลชัยภูมิพล	- ทักศนศึกษาวัดม่อนธาตุ - ชมโบราณสถานและวัดในตำบลชัยภูมิพล	- รูปภาพวัดม่อนธาตุ	- ครูผู้สอนในโรงเรียน

คำอธิบายรายวิชา

ทราบถึงความเป็นมาของชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชนทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ทราบภูมิปัญญาด้านสุขภาพในชุมชน เช่น

- ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ภูมิปัญญาหมอน้ำมนต์ ภูมิปัญญาหมอกระดุก ภูมิปัญญาหมอนวดพื้นบ้าน ภูมิปัญญาหมอแกว่งผ้า ภูมิปัญญาสะเดาะเคราะห์ ภูมิปัญญาหมอเรียกขวัญ ภูมิปัญญาทอผ้า ภูมิปัญญาจักสาน รวมทั้งด้านศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวภายในชุมชน

วัตถุประสงค์

6. เพื่อให้นักเรียนได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน
7. เพื่อให้นักเรียนได้ทราบถึงความเป็นไปของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนในชุมชน
8. เพื่อให้นักเรียนทราบถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ตำบลดชัยจุฬพล และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟู
9. เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการยอมรับให้ความสนใจ เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาในชุมชนของตนเองและเกิดความภาคภูมิใจท้องถิ่นของตนเอง
10. เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มนักเรียนชั้น ป.3 – ป.4

สัปดาห์ที่	สาระ/หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ	ผู้สอน
1	หน่วยที่ 1 ประวัติชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชน	- ให้นักเรียนสำรวจในชุมชนนำเสนอประวัติชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชนที่ควรรู้จัก		- บุคลากรอาชีวศึกษาในชุมชน
2	หน่วยที่ 2 ภูมิปัญญาชาวบ้านของตำบลชัยจุฬพล	- อธิบายความหมาย - ให้นักเรียนนำเสนอภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละหมู่บ้านของตำบลชัยจุฬพล		- ครูผู้สอนในโรงเรียน
3	หน่วยที่ 3 ภาษาถิ่น	- อธิบาย - ชักถาม	- ตัวอย่างภาษาถิ่น	- บุคลากรอาชีวศึกษาในชุมชน
4	หน่วยที่ 4 ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการรักษากระดูก	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอกระดุก
5	หน่วยที่ 5 ภูมิปัญญาหมอแกว่งผ้า	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอแกว่งผ้า

ลำดับที่	สาระ/หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ	ผู้สอน
6 - 7	หน่วยที่ 6 ภูมิปัญญามอน้ำมนต์	- ชมตัวอย่างการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ในการประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญามอน้ำมนต์
8	หน่วยที่ 7 ภูมิปัญญาการสะเดาะเคราะห์	- ชมตัวอย่างการสาธิต - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ในการประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญามอสะเดาะเคราะห์
9 - 10	หน่วยที่ 8 ภูมิปัญญามอเรียกขวัญ + มอทรงเจ้า	- ชมตัวอย่างการสาธิต - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ในการประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญามอเรียกขวัญ มอทรงเจ้า
11	หน่วยที่ 9 การเลือกซื้อและใช้ยาแผนโบราณอย่างถูกต้อง	- อธิบาย - ชมตัวอย่างการสาธิต - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- ตัวอย่างยาแผนโบราณ	- เจ้าของภูมิปัญญามอสมุนไพร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข
12 - 13	หน่วยที่ 10 สมุนไพรในชีวิตประจำวัน	- เดินป่าท่องเที่ยวสวนสมุนไพร - ชักถาม - สรุป	- สวนสมุนไพร	- เจ้าของภูมิปัญญามอสมุนไพร
14 - 15	หน่วยที่ 11 การใช้สมุนไพรปราบศัตรูพืชและการดูแลสิ่งแวดล้อมโดยวิธีการทางเกษตรอินทรีย์	- ชมการสาธิตการผลิตยาปราบศัตรูพืชจากสมุนไพร - บรรยาย - ชักถาม	- ตัวอย่างยาปราบศัตรูพืช	- เกษตรตำบลชัยชุมพล
16	หน่วยที่ 12 การอบประคบด้วยสมุนไพร การนวด	- ชมการสาธิตจริง - ทดลองปฏิบัติจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- ตัวอย่างลูกประคบ	- เจ้าของภูมิปัญญามอสมุนไพรและการนวด
17	หน่วยที่ 13 การใช้สมุนไพรในการย้อมผ้า	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- ตัวอย่างอุปกรณ์ในการย้อมผ้า	- เจ้าของภูมิปัญญาการย้อมผ้าและย้อมสีธรรมชาติ
18	หน่วยที่ 14 ภูมิปัญญาการทอผ้า	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- ตัวอย่างอุปกรณ์ในการย้อมผ้า	- เจ้าของภูมิปัญญาการทอผ้า
19	หน่วยที่ 15 ภูมิปัญญาการจักสาน	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์จักสาน	- เจ้าของภูมิปัญญาการจักสาน

ลำดับที่	สาระ/หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ	ผู้สอน
20	หน่วยที่ 16 สถานที่ท่องเที่ยวในตำบลชัยชุมพล	- ทักตักศึกษาวัดม่อนธาตุ - ชมโบราณสถานและวัดในตำบลชัยชุมพล	- รูปภาพวัดม่อนธาตุ	

คำอธิบายรายวิชา

ทราบถึงความเป็นมาของชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชนทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ทราบภูมิปัญญาด้านสุขภาพในชุมชน เช่น ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร ภูมิปัญญาหมอน้ำมัน ภูมิปัญญาหมอกระดุก ภูมิปัญญาหมอนวดพื้นบ้าน ภูมิปัญญาหมอแกว่งผ้า ภูมิปัญญาสะเดาะเคราะห์ ภูมิปัญญาหมอเรียกขวัญ ภูมิปัญญาทอผ้า ภูมิปัญญาจักสาน รวมทั้งด้านศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวภายในชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน
2. เพื่อให้นักเรียนได้ทราบถึงความเป็นไปของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนในชุมชน
3. เพื่อให้นักเรียนทราบถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ตำบลชัยชุมพล และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟู
4. เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการยอมรับให้มีความสนใจ เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาในชุมชนของตนเองและเกิดความภาคภูมิใจท้องถิ่นของตนเอง
5. เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มนักเรียนชั้น ป.5 – ป.6

ลำดับที่	สาระ/หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ	ผู้สอน
1	หน่วยที่ 1 ประวัติชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชน	- ให้นักเรียนหาข้อมูลในชุมชนนำเสนอประวัติชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชนที่ควรรู้จัก - อธิบาย สรุปร่วมกัน		- บุคลากรอาชีวศึกษาในชุมชน
2	หน่วยที่ 2 ภูมิปัญญาชาวบ้านของตำบลชัยชุมพล	- อธิบายความหมาย - ให้ครูผู้สอนนำเสนอภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละหมู่บ้านของตำบลชัยชุมพล - อธิบาย สรุปร่วมกัน		- ครูผู้สอนในโรงเรียน
3	หน่วยที่ 3 ภาษาถิ่น	- อธิบาย - ชักถาม	- ตัวอย่างภาษาถิ่น	- บุคลากรอาชีวศึกษาในชุมชน
4	หน่วยที่ 4 ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการรักษากระดุก	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - ทดลองปฏิบัติจริง - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอกระดุก
5	หน่วยที่ 5 ภูมิปัญญาหมอแกว่งผ้า	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอแกว่งผ้า

ลำดับที่	สาระ/หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ	ผู้สอน
6 - 7	หน่วยที่ 6 ภูมิปัญญาหมอน้ำมนต์	- ชมตัวอย่างการสาธิตจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ในการประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอน้ำมนต์
8	หน่วยที่ 7 ภูมิปัญญาการสะเดาะเคราะห์	- ชมตัวอย่างการสาธิต - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ในการประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอสะเดาะเคราะห์
9 - 10	หน่วยที่ 8 ภูมิปัญญาหมอเรียกขวัญ + หมอทรงเจ้า	- ชมตัวอย่างการสาธิต - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์ในการประกอบพิธี	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอเรียกขวัญ หมอทรงเจ้า
11	หน่วยที่ 9 การเลือกซื้อและใช้ยาแผนโบราณอย่างถูกต้อง	- อธิบาย - ชมตัวอย่างการสาธิต - ชักถาม - อภิปรายกลุ่ม สรุปร่วมกัน	- ตัวอย่างยาแผนโบราณ	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอสมุนไพร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข
12 - 13	หน่วยที่ 10 สมุนไพรในชีวิตประจำวัน	- เดินป่าท่องเทียวสวนสมุนไพร - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- สวนสมุนไพรที่วัดร่องเสือ	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอสมุนไพร
14 - 15	หน่วยที่ 11 การใช้สมุนไพรปราบศัตรูพืชและการดูแลสิ่งแวดล้อมโดยวิธีการทางเกษตรอินทรีย์	- ชมการสาธิตการผลิตยาปราบศัตรูพืชจากสมุนไพร - บรรยาย - ชักถาม	- ตัวอย่างยาปราบศัตรูพืช	- เกษตรตำบลชัยชุมพล
16	หน่วยที่ 12 การอบประคบด้วยสมุนไพร การนวด	- ชมการสาธิตจริง - ทดลองปฏิบัติจริง - ชักถาม - สรุปร่วมกัน	- ตัวอย่างลูกประคบ	- เจ้าของภูมิปัญญาหมอสมุนไพรและการนวด
17	หน่วยที่ 13 การใช้สมุนไพรในการย้อมผ้า	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - ทดลองปฏิบัติจริง - สรุปร่วมกัน	- ตัวอย่างอุปกรณ์ในการย้อมผ้า	- เจ้าของภูมิปัญญาการย้อมผ้าและย้อมสีธรรมชาติ
18	หน่วยที่ 14 ภูมิปัญญาการทอผ้า	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - ทดลองปฏิบัติ - สรุปร่วมกัน	- ตัวอย่างอุปกรณ์ในการย้อมผ้า	- เจ้าของภูมิปัญญาการทอผ้า

ลำดับที่	สาระ/หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้	สื่อ	ผู้สอน
19	หน่วยที่ 15 ภูมิปัญญาการจักสาน	- ชมการสาธิตจริง - ชักถาม - ทดลองปฏิบัติ - สรุปร่วมกัน	- อุปกรณ์จักสาน	- เจ้าของภูมิปัญญาการจักสาน
20	หน่วยที่ 16 สถานที่ท่องเที่ยวในตำบลชัยชุมพล	- หักนักศึกษาวัดม่อนธาตุ - ชมโบราณสถานและวัดในตำบลชัยชุมพล	- รูปภาพวัดม่อนธาตุ	- ครูผู้สอนในโรงเรียน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล

นายจักรกฤษณ์ พิณญาพงษ์

ตำแหน่ง

อาจารย์ 2 ระดับ 7

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี

พ.ศ.2535

พยาบาลศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยพยาบาลราชชนนี
สวรรณประชารักษ์ จังหวัดนครสวรรค์

พ.ศ.2537

สาธารณสุขศาสตรบัณฑิต (บริหารสาธารณสุข)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ปริญญาโท

พ.ศ.2539

สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2535 – 2536

หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ โรงพยาบาลฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

พ.ศ.2537 – 2538

พยาบาลวิชาชีพ ฝ่ายส่งเสริมสุขภาพและรักษาพยาบาล
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์

พ.ศ.2541 – ปัจจุบัน

อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาสาธารณสุขชุมชน คณะวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ผลงานวิจัย

1. หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “แรงสนับสนุนทางสังคม ความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยเบาหวาน จังหวัดอุดรดิตถ์ พ.ศ.2541” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก ส่วนพฤติกรรม กระทรวงสาธารณสุข
2. หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การรับรู้เกี่ยวกับยาเสพติดของผู้นำชุมชน และสถานการณ์ การใช้ยาเสพติดของชุมชน ในจังหวัดอุดรดิตถ์ พ.ศ.2542” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสภา สถาบันราชภัฏ
3. หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการป้องกันและเฝ้าระวังการใช้ยาเสพติด โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน กรณีตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรดิตถ์ พ.ศ.2543” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค)
4. หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การรับรู้บทบาทหญิงชาย และการปฏิบัติเกี่ยวกับอนามัย เจริญพันธุ์ของนักศึกษาชายและนักศึกษาหญิง ระดับอุดมศึกษา จังหวัดอุดรดิตถ์ พ.ศ.2544” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA) และสถาบันวิจัย ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
5. หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “สถานการณ์การใช้ยาและสารเสพติดจากการรับรู้ของ ผู้นำชุมชน : ระบบ รูปแบบ การรักษา และระบาคติวิทยา ในจังหวัดอุดรดิตถ์ พ.ศ.2544” ได้รับทุน สนับสนุนการวิจัยจากรัฐบาลสหรัฐ สหรัฐอเมริกา (NAS) ผ่านกรมวิเทศสหการ (DTEC)
6. หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “ความสามารถในการดูแลตนเอง แรงสนับสนุนทาง สังคม และคุณภาพชีวิตของผู้บำบัดรักษาเสพติดในจังหวัดอุดรดิตถ์ พ.ศ.2545” ได้รับทุน สนับสนุนการวิจัยจากสหรัฐอเมริกา (NAS) ผ่านกรมวิเทศสหการ (DTEC)
7. หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัจจัยและรูปแบบการส่งเสริมบทบาทชายใน การรับผิดชอบอนามัยเจริญพันธุ์ ในนักศึกษาชายระดับอุดมศึกษา จังหวัดอุดรดิตถ์ พ.ศ.2545” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
8. หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “ความต้องการเนื้อหาวิชาเพศศึกษาของนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น และนักศึกษาระดับอุดมศึกษา จังหวัดอุดรดิตถ์ พ.ศ.2546” ได้รับทุนสนับสนุน การวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์